

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií

Filip Pešek

Bakalářská práce

Šašci na českých panovnických dvorech 13.-15. století

vedoucí práce: PhDr. Roman Zaoral

Praha 2014

Poděkování

Děkuji panu doktoru Romanu Zaoralovi za trpělivé vedení této práce a cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně pod vedením PhDr. Romana Zaorala a použil jsem jen uvedené prameny a literaturu.

.....
V Praze dne 25. 6. 2014

Filip Pešek

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Charakteristika pramenů a literatury	3
2.1 Prameny.....	4
2.1.1 Zbraslavská kronika	4
2.1.2 Imperator facit quendam fatuum comitem.....	4
2.1.3 Tak zvaná Kronika univerzity pražské.....	4
2.1.4 Historia regni Bohemiae.....	5
2.1.5 M. Viktorina ze Všehrd o právích země české knihy devatery.....	6
2.1.6 Spis o dobrých a zlých kněžích.....	7
2.1.7 Budapešťský rukopis Artikulů Bratra Palečka	8
2.1.8 Rerum Ungaricarum decades.....	10
2.2 Literatura.....	10
2.2.1 Jan Paleček, šašek krále Jiřího a jeho předchůdci v českých zemích.....	11
2.2.2 Klenovský – Paleček.....	11
2.2.3 O žertěřích a kejklířích.....	11
2.2.4 Život na dvoře Karla IV.....	12
2.2.5 Šašci a blázni králů.....	12
2.2.6 Cizojazyčná literatura.....	12
3 Použité metody a stanovení výzkumných otázek.....	14
3.1 Výzkumné otázky:	15
3.2 Vymezení pojmu šašek a dalších příbuzných pojmů.....	15
3.2.1 Vagant.....	16
3.2.2 Jokulátor.....	16
4 Šašci ve světě.....	19

4.1 Historický vývoj šašků	19
4.1.1 Předchůdci šašků ve starověku.....	19
4.1.2 Šašci ve starověkém Řecku.....	19
4.1.3 Vývoj postavení šaška ve středověké společnosti	21
5 Typologie šašků.....	23
5.1 Obraz bláznovství v Bibli.....	24
5.2 Symbolika spjatá se šašky.....	25
5.3 Šašek jako bavič.....	26
5.4 Sociální původ šašků.....	27
5.5 Šašek jako kritik panovníka i společenských mravů.....	28
5.6 Šašek jako panovníkův rádce a zdroj pravdy.....	29
5.7 Šašek jako panovníkův přítel.....	30
6 Šašci na českém panovnickém dvoře.....	32
6.1 Šašci v přemyslovské době.....	32
6.2 Šašci v lucemburské době.....	34
6.2.1 Žito.....	36
6.2.2 Šašek Borra.....	38
6.3 Další šašci v období husitských válek a krátce poté.....	40
6.4 Bratr Jan Paleček.....	40
6.4.1 Dvůr krále Jiřího z Poděbrad.....	40
6.4.2 Bratr Jan Paleček.....	41
6.4.3 Rozbor dvanácti artikulů tzv. Budapeštského rukopisu.....	44
6.4.4 Souboj šašků na olomouckém sjezdu.....	51
7 Závěr: Odpovědi na výzkumné otázky.....	54
7.1 Jaký byl sociální původ šašků?.....	54
7.2 Mohli šašci ovlivnit panovníkovo rozhodnutí?.....	55
7.3 Dostával šašek za své služby pravidelný plat?.....	56
7.4 Jaký měli šašci vztah s panovníkem?.....	56
7.5 Zapojovali se šašci nějak do politických sporů?.....	57

7.6 Jak se k šaškům a jokulátorům stavěla církev a další instituce?.....	58
7.7 Koho považovat za šaška a koho už ne?.....	58
Použité prameny.....	60
Seznam použité literatury.....	62

1 Úvod

Jádrem této práce jsou šašci na českých panovnických dvorech ve 13. až 15. století. Nejpodrobněji jsem se zabýval šaškem Václava IV. Žitem a šaškem Jiřího z Poděbrad Palečkem, protože prameny k těmto postavám jsou nejdostupnější a zároveň relativně obsáhlé. Těžiště práce spočívá v rozboru tzv. Budapešťského rukopisu jako hlavního pramene pro poznání postavy Jana Palečka. Vzhledem k tomu, že se v podstatě jedná o pramen literární povahy, psaný navíc s určitým ideovým záměrem, nelze z něho vyvodit nezpochybnitelná historická fakta. I další prameny neodráží věrně historickou realitu nebo jsou velmi stručné. U českých šašků se tedy většinou pohybují pouze v rovině pravděpodobných tvrzení. Vzhledem k nedostatku pramenů a literatury v českém prostředí jsem téma zasadil do širšího evropského kontextu. Vycházel jsem přitom z anglicky psané literatury, která se zabývá fenoménem šaškovství. Na základě seznámení s tematikou jsem si stanovil několik výzkumných otázek. Kromě jejich zodpovězení je cílem mé práce i spojit zmínky o šašcích na českých panovnických dvorech se zahraničními příklady šašků a vytvořit tak ucelenější obraz fenoménu šaškovství.

Šašek představoval zvláštní postavu středověké společnosti. Jeho postavení bylo v mnohém paradoxní. Stál na okraji vládnoucí skupiny. Nebyl členem královské rady a neměl ani jinou oficiální funkci a přesto mohl mít vliv na panovníkovo rozhodnutí.

Šašci představovali skutečně universální fenomén středověké společnosti. Vedle panovnických dvorů se vyskytovali občas také v sídlech šlechticů a církevních představitelů¹.

Šašek byl postavou opředenou symboly a významy. Středověcí lidé jej často považovali za někoho, komu je dána zvláštní moudrost², ale také ho spojovali s hříšností a

---

1 Velkým milovníkem šašků byl například papež Lev X. (1513-1521) WELSFORD, Enid. *The Fool, His Social and literary history*, London: Faber and Faber, 1935, s. 15. V Čechách měl svého šaška šlechtic Oldřich z Rožmberka. Urbánek, Rudolf, Jan Paleček, šašek krále Jiřího, a jeho předchůdci v českých zemích In: *Příspěvky k dějinám starší české literatury*, Praha: Československá akademie věd, 1958, s. 36.

d'ábelskostí³. Šašci představovali velmi rozmanitou skupinu lidí a to, koho ještě považovat za šaška a koho už ne, není snadné definovat. Přítomnost dvorního šaška byla také jedním z prvků, kterým se aristokracie a vládnoucí vrstvy odlišovaly od poddanského lidu.

S šašky se setkáme všude tam, kde jedinec dosáhl absolutní moci. Takový člověk byl obklopen pochlebovači a lidmi s různými mocenskými zájmy. Potřeboval tedy někoho, kdo stál mimo tyto mocenské machinace a byl mu ochoten říkat odlišné názory. To byla asi nejdůležitější role šaška⁴.

S postavou šaška se setkáme prakticky ve všech evropských zemích. Lidé, jejichž úloha a postavení byly podobné evropskému středověkému šašku, se ovšem objevovali i v Asii a dokonce i v Africe⁵.

Jejich počet kulminoval v 15. a na počátku 16. století, kdy se šašek stal významnou figurou nejen v reálném životě, ale také čím dál tím více v umění a literatuře⁶.

V šaškově postavení na středověkém panovnickém dvoře byl klíčový vztah k jeho chlebovárci. Tento vztah byl často velmi důvěrný. Šašek mohl být panovníkovým rádcem, přítelem, ale často i jeho kritikem. Zejména možnost kritizovat nepřímou pomocí humoru činila postavení šaška výjimečným.

---

2 LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005.,s.

3 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters at the english court*. Sutton Publishing Limited, 2003, s. 7.

4 Tamtéž, s. 7.

5 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere: The Court Jester around the World*. Chicago: The University of Chicago Press, 2001.

6 WELSFORD, Enid. *The Fool, His Social and literary history*. London: Faber and Faber, 1935. s. 116.

2 Charakteristika pramenů a literatury

U většiny českých šašků se nelze opřít o ověřené historické prameny. Jde většinou o prameny literární povahy, které neodrážejí historickou realitu, nýbrž projektují představy šašků v představách pisatelů. Ve většině případů se nejedná o autentická svědectví, ale pouze o obrazy postav, jak je daný autor chtěl vidět s ohledem na určitý ideový záměr se kterým dílo vytvářel. V souladu s tímto zjištěním nepovažuji uváděné příběhy šašků, doložené ve vydaných edicích za dostatečně spolehlivý pramen, který by dokázal věrohodně přiblížit život a místo šašků na českých panovnických dvorech ve středověku. Z přemyslovského období nám prameny nabízejí o šašcích pouze velmi stručné informace. Poněkud sdílnější jsou prameny z období vlády Lucemburků i Jiřího z Poděbrad. Prameny české provenience přinášejí nejpodrobnější zprávy o Palečkovi, šaškovi Jiřího z Poděbrad, zmiňuje ho jak Viktorin ze Všehrd ve svém díle *O právích země české knihy devatery*, tak autor tzv. Budapešťského rukopisu Artikulů Bratra Palečka.

Pramenů o Janu Palečkovi je pouze velmi málo a jejich historická věrohodnost je navíc poměrně malá. Vedle několika verzí příběhů o Palečkovi, které jsou dost podobné a z nichž nejpůvodnější se nachází v tzv. Budapešťském rukopisu, existuje zmínka o Palečkovi také v právnickém díle Viktorina ze Všehrd *O právích země české knihy devatery* a v několika dílech Jednoty Bratrské.

Kriticky se stavím také k dosud publikované literatuře na toto téma, včetně zásadní práce Rudolfa Urbánka. Považuji ji za zastaralou a konfesijně orientovanou, autor Palečkovi straní, není ve svém hodnocení dostatečně nezaujatý. Přesto je to v podstatě jediná práce na dané téma od profesionálního českého historika.

2.1 Prameny

2.1.1 Zbraslavská kronika⁷

Zbraslavská kronika obsahuje dvě zmínky o šašcích. V nich se šašci vyskytují při slavnostních příležitostech, které měly radostný charakter. Jejimi autory byli Ota a Petr Žitavský, opatě kláštera založeného Václavem II⁸. Autoři této kroniky ale mohli mít tendenci zveličit pompu popisovaných oslav, aby tak zdůraznili Václavův majestát. Je ovšem nepravděpodobné, že by si zmínku o šašcích vymysleli, i kvůli tomu, že jinde by se s nimi pravděpodobně těžko mohli setkat. Jedná se tedy o důvěryhodný pramen.

2.1.2 Imperator facit quendam fatuum comitem

*Imperator facit quendam fatuum comitem*⁹ je diktament, kterým Karel IV. věnoval svému šaškovi, jehož jméno neznáme, fiktivní panství. Jedná se o fantazii Karla IV., ve které Karel IV. popisuje šaškovskou říši, kde vládne obskurní rada plná bláznů. Jde o jakýsi převrácený řád, kde rozhoduje šašek.

Z Karlovy kanceláře nevyšla tato listina jako skutečný dokument, ale odráží povahu Karlovy osobnosti i jeho dvora¹⁰. Tento diktament nám podává důkaz o tom, že Karlovi IV. stálo za to, udělat si na psaní takového diktamentu čas. Šašci tedy pravděpodobně v jeho životě hráli nezanedbatelnou roli.

2.1.3 Tak zvaná Kronika univerzity pražské

Tzv. *Kronika univerzity pražské* obsahuje zmínku o mimovi, kterým mohl být s určitou pravděpodobností královský šašek Žito. Slovo mimus můžeme totiž v dobovém kontextu

---

7 FIALA, Zdeněk (ed). *Zbraslavská kronika*. Praha: Svoboda, 1976.

8 Tamtéž.

9 TADRA, Ferdinand, ed. , *Summa cancellariae*, s. 13-14.

10 URBÁNEK, Rudolf. *Věk poděbradský IV, Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad: léta 1460 – 1464*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

přeložit také jako královský šašek. Jméno autora kroniky neznáme, pravděpodobně jím byl někdo z univerzitních mistrů. Kronika se dá rozdělit na několik částí, z nichž některé byly sepsány očitým svědkem událostí a jiné jsou kompilací z jiných pramenů¹¹. Zápisky o vládě Václava IV. z let 1378-1403, byly sestaveny na základě jiných kronik či analistických děl. Jejich pramenná cena tedy není až na výjimky příliš vysoká. Zmínku o mimovi a jeho „demonstraci“ proti odpustkům obsahuje popis roku 1393¹². Přesto je nepravděpodobné, že by si autor zmínku o mimovi vymýšlel, protože by k tomu neměl důvod. Jedná se tedy v podstatě o důvěryhodný zdroj.

2.1.4 Historia regni Bohemiae

Historia regni Bohemiae je hlavním zdrojem informací o šaškovi Václava IV. Žitovi. Jejím autorem je český humanista a oloumoucký Biskup Jan Dubravius (1486-1553). *Historia regni Bohemiae* mapuje českou historii od mýtických počátků až po Dubraviovu současnost. Jeho práce byla vydána až v roce 1552, tedy zhruba se 150-letým odstupem od vlády Václava IV. Dílo bylo věnované novému českému králi Maxmiliánu Habsburskému (1459-1519). Jeho účelem bylo poučit nového českého krále o české historii a poskytnout mu analogie k řešení problematických situací¹³. Dubraviova zpráva o Žitovi byla podkladem pro všechny další pojednání o Žitovi a ovlivnila i původně německý příběh o Faustovi, který v Čechách postupně zdomácněl¹⁴.

O Žitovi se dozvídáme ve 23. kapitole, která je věnovaná událostem za vlády Václava IV. Příběh o Žitovi ovšem můžeme zařadit mezi zábavné epické celky, kterými Dubravius své dílo prokládal a které měly sloužit k pobavení čtenáře a nedělají si nárok na historickou

---

11 ČORNEJ, Petr. Tzv. Kronika university pražské a její místo v husitské historiografii. In: *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis XXIII/1*. Praha, s. 7-25.

12 Tak zvaná kronika univerzity pražské,
dostupné z: <http://147.231.53.91/src/?s=v&cat=11&bookid=178&page=611>

13 HÝSEK, Ondřej. *Vybrané kroniky tzv. zobecněného humanismu a jejich autoři v kontextu doby*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita.

14 ZÍBRT, Čeněk. *Květy 1893*, II. , s. 340.

přesnost¹⁵. Lze jej ovšem také považovat za součást kritiky vlády Václava IV. Svědčí o tom závěr pasáže o Žitovi, ve které Žita odnesl ďábel a Václav IV. se tak podle Dubravia mohl starat o zbožnost a myslet na vážnější věci.¹⁶

Literární zpracování příběhu o Žitovi se v písemných pramenech jinde než u Dubravia nenachází. Nejpravděpodobnější se tedy jeví možnost, že Dubravius v tomto případě čerpal z lidového vyprávění¹⁷. O tom, že byla Žitova postava mezi lidmi dobře známá svědčí i příběh o Žitovi a pekaři Michalovi, ze kterého vzniklo přísloví: „Vyděláš jak Michal na sviních.“ Toto přísloví zmiňuje na konci pasáže o Žitovi sám Dubravius¹⁸. Je tedy zřejmé, že příběh o Žitovi existoval v lidovém podání již v době, kdy Dubravius své dílo sepisoval.

Historická věrohodnost tohoto pramenu je tedy nejistá a těžko můžeme říci, co z tohoto příběhu je pravdivé a co vymyšlené.

2.1.5 M. Viktorina ze Všehrd o právních země české knihy devatery

Autorem významného právníckého díla českého humanismu *O právních země české knihy devatery* je Viktorin ze Všehrd. Pocházel z utrakvistické rodiny. Byl univerzitním profesorem a později úředníkem při zemském soudu. Své dílo dokončil v roce 1499¹⁹. Třetí knihu *O moci*, ve které je zmínka o Palečkovi, psal Všehrd v roce 1495²⁰. Tedy zhruba již 25

---

15 STORCHOVÁ, Lucie: Dubraviovy *Historiae Regni Bohemiae libri XXXIII* jako historické dílo. In: *Historie 2000. Celostátní studentská vědecká konference*. České Budějovice, 2001, s. 9-33.

16 Dubravius, Jan, *Historia regni Bohemiae*, s. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=xeNDAAAACAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

17 Tento názor zastává i Zibrť. ZÍBRT, Čeněk. *Květy 1893*, II. , s. 340.

18 Dubravius, Jan. *Historia regni Bohemiae*

19 JIREČEK (ed.), Hermenegild, M. Viktorina ze Všehrd *O právních země české knihy devatery*, Praha, 1874. , s. 5, dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=22628>

20 Tamtéž, s. 16.

let po pravděpodobné Palečkově smrti. Jedná se tedy a nejranější dochovanou zmínku o Palečkovi. Účelem díla byla především ochrana sociálně slabých, jako byli například vdovy a sirotci. Shromáždil také všechny důležité informace, které se týkaly Zemského soudu a zemského práva. Všehrdovým zdrojem byly především zemské desky a nálezy²¹.

Urbánek se domnívá, že pohled vycházející z radikální biblické etiky nasvědčuje tomu, že ještě před Všehrdem byl tento příběh literárně zpracován v prostředí radikálního křídla Jednoty bratrské – tzv. Menší strany, která tuto radikální biblickou etiku prosazovala²².

Zmínka o Palečkovi sloužila jako určitý příklad toho, jak by se měl člověk ideálně zachovat. Paleček zde jedná podle radikální biblické etiky. Je oloupen o sukni a plášť a běží za lupičem, aby mu dal ještě měšec s penězi. Jedná se tedy o určitou literární stylizaci vycházející z radikální biblické etiky²³, těžko tedy můžeme tuto historiku pokládat za historicky relevantní. Přinejmenším se ale jedná o další zdroj, který Palečka zmiňuje, což zvyšuje pravděpodobnost toho, že Paleček skutečně existoval.

2.1.6 Spis o dobrých a zlých kněžích

Jedna ze zmínek o Palečkovi se nachází v díle Jednoty bratrské *Spis o dobrých a zlých kněžích*²⁴ Autorem tohoto díla, které bylo dokončené v roce 1468, byl s velkou pravděpodobností zakladatel Jednoty bratrské bratr Řehoř.²⁵ Jméno Palečka je připsáno až v glose, která byla do tohoto díla připsána později Janem Blahoslavem (1523-1571), tedy zhruba minimálně 130 let potom, co se měla věštba odehrát. Za pasáží obsahující prorocství

---

21 Tamtéž, s. 19-20.

22 URBÁNEK, Rudolf. Jan Paleček, šašek krále Jiřího, a jeho předchůdci v českých zemích. In: *Příspěvky k dějinám starší české literatury*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1958, s. 60.

23 Lk, 6, 29

24 BIDLO, Jaroslav. (ed.) *Spis o dobrých a zlých kněžích*. In: *Prameny dějin moravských, vydává historická komise při matici moravské* 3. Akty jednoty bratrské I. Brno 1915, s. 118-119.

25 BIDLO, Jaroslav. (ed.) *Prameny dějin moravských, vydává historická komise při matici moravské* 3. Akty jednoty bratrské I. Brno 1915, s. 99-101.

následuje věta. „To jest známo od toho, kterýž toho byl přítomen a když zvěděl o nás, řekl, že se již to všecko naplnilo a že on to prorokoval jest.“ Vedle slov „To jest nám známo“ je připsána glosa: „Paleček to bratr pravil, qui receptus fruit v prvním přijímání k dobrému svědomí“²⁶. Tato glosa by mohla naznačovat, že Paleček byl věštbě přítomen a vyskytoval se tedy již na dvoře Václava IV. Jedná se ovšem s velkou pravděpodobností o tzv. věštbu vaticanatio ex eventu, tedy věštbu, která byla vymyšlena až poté, co se události opravdu staly. Celá věštba je tedy problematická a nemůžeme tvrdit, že by se Paleček vyskytoval už na dvoře Václava IV.

Glosa ovšem také naznačuje, že Paleček byl členem Jednoty Bratrské. „Qui receptus fruit“ znamená, který byl přijat (myšleno mezi členy Jednoty). „V prvním přijímání k dobrému svědomí.“ Znamená, že tomu žádné okolnosti nebránily. To, že byl, Paleček členem Jednoty Bratrské je pravděpodobné, protože o tom svědčí i další zdroje²⁷.

2.1.7 Budapešťský rukopis Artikulů Bratra Palečka

Budapešťský rukopis představuje nejstarší verzi příběhů o Palečkovi. Přesné datum jeho vzniku ovšem není známo²⁸. Můžeme ho zařadit přibližně do prvních patnácti let 16. století, tedy zhruba do doby 30-40 let po Palečkově pravděpodobné smrti. Vodítkem pro časové zařazení vzniku budapešťského rukopisu je desátý artikul, podle kterého se Paleček zastal člověka nemocného francovitostí. Francovitostí byla označována syfilida, jejíž epidemie se začala v Evropě šířit po cestě francouzského krále Karla do Itálie r. 1494. Rukopis tudíž nevznikl před tímto rokem. U nás se tato epidemie šířila na přelomu 15. a 16. století²⁹.

Tento rukopis vznikl podle Urbánka v prostředí radikálního křídla Jednoty Bratrské tzv. Malé strany. Svědčí o tom zmínka o Palečkovi u Všehrda, který z tohoto rukopisu také čerpal. Budapešťský rukopis vznikl v prostředí hlavního proudu Jednoty Bratrské a historka, kterou použil i Všehrd vycházející z radikální biblické etiky, v něm již byla vynechána.

---

26 Tuto glosu pravděpodobně připsal biskup Jednoty Bratrské Jan Blahoslav (1523-1571).

27 viz. kap.6.4.

28 Urbánek se domnívá, že mu předcházela ještě starší rukopis, který v současné době nemáme k dispozici.

Autora Budapešťského rukopisu neznáme, ale můžeme s velkou pravděpodobností tvrdit, že vznikl v prostředí hlavního proudu Jednoty Bratrské³⁰.

O ideologickém vlivu Jednoty Bratrské na obraz Palečka v tzv. Budapešťském rukopisu svědčí i to, že Palečkovy postoje a činy často odrážely její názory³¹. Obraz Palečka v artikulech je tedy silně ideologicky zabarvený. Promítá se do něj biblicismus Jednoty Bratrské. Paleček v něm představuje určitý ideál toho, jak by se měl člověk správně chovat. Je tedy těžké rozhodnout, co je zde o Palečkovi pravdivé a co nikoli.

Formálně můžeme artikuly o Palečkovi zařadit mezi tzv. facetie³². Tento literární útvar odrážel názory širokých lidových vrstev, které často nepodléhaly konvencím vyšších společenských vrstev. Někdy dokonce vyjadřoval jejich kritiku a vzdor proti nim³³. S určitým zpochybňováním společenského řádu a společenských konvencí se v příbězích o Palečkovi setkáváme také. Facetie jsou žánr, který byl ve středověku poměrně běžný a oblíbený. Svým morálně-poučným charakterem a obsahem jsou ovšem příběhy o Palečkovi v tomto žánru výjimečné. Odráží se v nich charakter doby ovlivněné husitstvím, který čistě zábavné próze nepřál. Hranice mezi nábožensky-naučnou a zábavnou prózou nebyla v tomto období vždy zřetelná³⁴. Paleček je jedinou postavou tohoto žánru a to i v evropském kontextu, která se snaží vyjádřit určitý mravní ideál³⁵. Václavek považuje příběhy o Palečkovi za první český původní prozaický výtvar v pohusitském období, který nebyl ovlivněn zahraničními předlohami³⁶.

Je pravděpodobné, že o Palečkovi kolovaly historiky již před vznikem artikulů a jejich autor tyto historiky sepsal a zároveň do nich promítl určitý mravní ideál. Historická věrohodnost tohoto pramene je tedy problematická. Podobně jako u příběhu, který sepsal Dubravius o Žitovi, je nesnadné rozhodnout, co je z tohoto příběhu pravdivé a co nikoli.

---

29 Tamtéž, s. 48.

30 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 60-82.

31 Viz. Kap. 6.4.3.

32 VÁCLAVEK, Bedřich. *Historie utěšené a kratochvilné člověku všelikého věku i stavu k čtení velmi užitečné. Výbor z české krásné prózy XVI. a XVII. století*. Praha: Svoboda, 1950, s. 13.

2.1.8 Rerum Ungaricarum decades

Český šašek, jehož jméno ovšem neznáme, je rovněž zmiňován v prameni zahraniční provenience. *Rerum Ungaricarum decades* je latinsky psaná kronika italského básníka a spisovatele Antonia Bonfiniho (1427-1503), která vyšla v roce 1497 a zachycuje historii uherského království. Bonfini byl dvorním historikem Matyáše Korvína, takže události spjaté s jeho vládou zachytil jako přímý pozorovatel. Italský historik popisuje souboj šašků panovníků Matyáše Korvína a Jiřího z Poděbrad, ke kterému došlo při jejich společné hostině. Zpráva bohužel neuvádí žádná jména. Že byl českým šaškem Paleček, je ovšem spíše nepravděpodobné. I když byl Bonfini pochopitelně nakloněn Matyášovi, protože byl jeho dvorním historikem, neměl důvod si tuto událost vymýšlet, takže se v podstatě jedná o důvěryhodný zdroj. Bonfini pouze pravděpodobně zveličil fyzické dispozice českého šaška, aby více vyniklo vítězství šaška uherského, který bojoval „posílen mocí svatosvaté víry“³⁷. Podle Bonfiniho v podstatě zvítězil český šašek. I v tom mohl být jeho pohled tendenční. Zajímavý je tento pramen pro mou práci především z toho pohledu, že oba panovníci měli své šašky a že došlo k jejich souboji.

2.2 Literatura

Podobně jako pramenná základna, je i literatura k problematice šašků na českých panovníckých dvorech velmi nepočetná. Jedinou prací, jež se systematicky věnuje fenoménu šaškovství v českém prostředí, je Urbánkova studie *Jan Paleček, šašek krále Jiřího a jeho předchůdci v českých zemích*.

---

33 Tamtéž, s. 23.

34 Tamtéž, s. 15.

35 Tamtéž, s. 25.

36 Tamtéž s. 33.

37 Bonfinius, Antonius, *Rerum Ungaricarum decades*, s. 556-557, dostupné z <http://books.google.hu/books?id=8sc9AAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

2.2.1 Jan Paleček, šašek krále Jiřího a jeho předchůdci v českých zemích

Studie *Jan Paleček, šašek krále Jiřího a jeho předchůdci v českých zemích*³⁸ vyšla v roce 1958 jako součást knihy *Příspěvky k dějinám starší české literatury* a má 75 stran. Urbánek mapuje šašky a jokulátory od 11. do 16. století. Jedná se o jedinou skutečně kritickou historickou práci k tomuto tématu. Je ovšem již poměrně zastaralá a navíc ovlivněna autorovou konfesí. Autor Palečkovi straní, není tedy ve svém hodnocení dostatečně nezájatý. Stejně jako Palacký považoval Urbánek dobu Husitství a vládu krále Jiřího z Poděbrad za vrchol českých dějin³⁹. To společně s autorovým náboženským vyznáním vedlo k tomu, že si osobnost Jiřího z Poděbrad i jeho šaška Palečka poněkud idealizoval. Svým květnatým a z dnešního pohledu poněkud archaickým způsobem vyjadřování Urbánek badateli znesnadňuje práci se svým dílem.

2.2.2 Klenovský – Paleček⁴⁰

Klenovský - Paleček je studie historika Jana Herbena. Herben v ní vyvrací to, že by Paleček a Klenovský byli jedna osoba, což je názor, který zastávali například Jungmann, Dobrovský a Jireček. Dále Herben hodnotí jednotlivé zmínky o Palečkovi v literatuře Jednoty Bratrské a dochází k závěru, že Paleček nebyl jejím členem, nanejvýš jejím stoupencem.

2.2.3 O žertěřích a kejklířích⁴¹

O žertěřích a kejklířích je desetistránkový článek vysokoškolského pedagoga Antonína Friedla, který vyšel v publikaci *Knihy o Praze* v r. 1960. Obsahuje zajímavé informace o jokulátorech v českém prostředí a poskytuje příklady vztahu církevních institucí k jokulátorům. Tito jokulátoři nebyli přímo součástí královského dvora, je zde ovšem také krátce pojednáno i o jokulátorech přímo na dvoře Václava II.

38 URBÁNEK, Rudolf. Jan Paleček.

39 KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha: Lidové noviny, 1997, s. 710.

40 HERBEN, Jan. Klenovský – Paleček. In: *Sborník historický 1*. 1883, s. 43-51.

41 FRIEDL, Antonín. O žertěřích a kejklířích. In: *Knihy o Praze*. Praha: Orbis, 1960, s. 184-193.

2.2.4 Život na dvoře Karla IV⁴²

Život na dvoře Karla IV. je publikace jednoho z předních českých mediavelistů Františka Kavky. Šaškům se Kavka věnuje pouze v jednom odstavci, konkrétně řadí šašky do kapitoly Služebnictvo v paláci. Obsahuje jednak informaci o fiktivním diktamentu, kterým Karel IV. věnoval jednomu svému šašku fiktivní panství a dále zmínku o tom, že Karel IV. měl s sebou šašky na své cestě do Avignonu. Pro badatele je nevýhodou, že publikace neobsahuje přímo v textu odkazy na prameny.

2.2.5 Šašci a blázni králů⁴³

Šašci a blázni králů je populárně-naučná publikace novináře a publicisty Luboše Y. Koláčka. Kniha obsahuje řadu spekulativních tvrzení, autor nepracuje systematickým a kritickým způsobem s prameny a literaturou, takže práce nemá velkou vědeckou hodnotu. Neobsahuje také poznámky v textu. Publikace mi ovšem posloužila na počátku mého bádání k základní orientaci v tématu.

2.2.6 Cizojazyčná literatura

Ve své práci jsem také použil několik prací z oblasti anglicky psané literatury. Americká historička Beatrice K. Otto se ve své publikaci *Fools are everywhere*⁴⁴ zabývá různými aspekty šaškovství. Používá k tomu příklady z mnoha evropských zemí. Poměrně podrobně se zabývá i čínskými šašky. Pojednává také o historických kořenech šaškovství. O italském šaškovi jménem Dolcibene se domnívá, že byl přímo šaškem císaře Karla IV. O tomto názoru ovšem můžeme pochybovat⁴⁵. Z šašků působících na českém panovnickém dvoře se autorka zmiňuje o šašku Václava IV. Žitovi a šašku Zikmunda Lucemburského Borrovi. V případě Žita nečerpá informace přímo od Dubravia, ale vychází ze sekundární

---

42 KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV.* Praha: Apeiron. 1993.

43 KOLÁČEK, Luboš Y. *Šašci a blázni králů: tajnosti moudrosti i kratochvíle.* Třebíč: Akcent, 2007.

44 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere.*

45 Viz. Kap. Šašci v lucemburské době

literatury. Zajímavé informace zmiňuje tato autorka o šaškovi krále Zikmunda Borrovi. Palečka autorka vůbec nezmiňuje.

Další knihu, kterou jsem použil, *Fools and jesters at the english court*⁴⁶ napsal britský autor John Southworth. Zaměřuje se hlavně na anglické šašky, ale uvádí i šašky z jiného prostředí a zabývá se také historickými kořeny šaškovství. Žádného šaška působícího na českém panovnickém dvoře autor nezmiňuje.

Autorka publikace *The Fool, His social and literary history*⁴⁷ Enid Welsford se zabývá také historickými kořeny šaškovství, ze středověkého období uvádí zejména příklady šašků ze západní a jižní Evropy a zabývá se také tím, jak se v pozdějším období šašci objevovali v krásné literatuře. Žádnou zmínku o šašcích působících na českém panovnickém dvoře u této autorky také nenajdeme. Pouze uvádí historiku o interakci mezi šaškem Dolcibenem a Karlem IV. Neuvádí ovšem, že by šlo přímo o šaška Karla IV.

---

46 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*.

47 WELSFORD, Enid. *The Fool*.

3 Použité metody a stanovení výzkumných otázek

S pomocí zahraničních příkladů jsem se pokusil popsat fenomén šaškovství v jeho komplexnosti, vyzdvihnout zejména, co bylo pro šašky charakteristické, co je odlišovalo od dalších umělců středověkého světa. Vycházel jsem přitom z dostupné literatury, u příkladů zahraničních šašků jsem se nezabýval prameny.

O šašcích a jokulátorech na českém panovnickém dvoře jsem shromáždil maximum dostupných informací, postupoval jsem přitom diachronně. Při jejich zkoumání jsem použil komparativní metodu, komparaci jsem prováděl na časové ose. Sledoval jsem, pokud to prameny dovolovaly, jak se vyvíjelo postavení šaška na českém panovnickém dvoře.

V obecné části jsem se pokusil definovat příbuzné kategorie osob, jako byli jokulátoři a vaganti. U šašků na českém panovnickém dvoře jsem vycházel jak z dostupné literatury, tak z pramenů, které jsem se pokusil interpretovat. Při práci s prameny jsem se snažil především zhodnotit kontext, ve kterém se informace o šaškovi vyskytovala, případně, zda účel pramene a ideologická východiska jeho autora mohly mít na tyto informace vliv. Nejpodrobněji jsem se rozhodl zabývat se postavami Žita a Palečka protože prameny, vztahující se k těmto postavám jsou nejbohatší, i když jejich historická věrohodnost je někdy problematická⁴⁸. Na základě seznámení s tematikou jsem si stanovil několik výzkumných otázek, které jsem zodpověděl, tam kde to bylo alespoň z části možné. Tyto výzkumné otázky jsem vztáhl pouze na šašky v českých zemích, a to zejména kvůli tomu, že jsem se jimi podrobně zabýval a vycházel jsem při jejich zkoumání i z pramenné základny. Při svém bádání jsem pracoval mimo jiné s prameny, které bychom mohli označit jako literární. Tyto prameny jsou většinou neadresné, je pro ně charakteristická snaha působit na společenské vědomí a utvářet je⁴⁹.

---

48 Viz. Kap. 2.1.

49 HROCH, Miroslav a kolektiv. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

Mezi literární prameny řadíme i kroniky. Kronika je literární útvar, který třídí, hodnotí a literárně zpracovává fakta. Její autor píše pro zvláštní skupinu čtenářů, kterou chce ovlivnit. Tento ideový záměr působí i na výklad předkládaných fakt. U literárního pramene hraje významnou roli subjektivní hodnocení autora, zejména jeho sociální a třídní postavení⁵⁰. Pokusil jsem se tedy, pokud to bylo možné, autora identifikovat, nebo alespoň určit, z jakého prostředí autor vycházel.

3.1 Výzkumné otázky:

- 1) Jaký byl sociální původ šašků?
- 2) Koho považovat za šaška a koho už ne?
- 3) Jaký měli šašci vztah s panovníkem?
- 4) Mohli nějak ovlivnit politická rozhodnutí?
- 5) Jak se k šaškům a jokulátorům stavěla církev a veřejné instituce?
- 6) Dostával šašek za své služby pravidelný plat?
- 7) Zapojovali se šašci nějak do politických sporů?

3.2 Vymezení pojmu šašek a dalších příbuzných pojmů

České slovo šašek je zdobně od slova šach. Pravděpodobně podle podobnosti šachovnice s oblekem šašků nebo podle bizarních podob šachových figurek⁵¹. Podobný význam jako výraz šašek mělo i slovo blázen. Tyto pojmy se často překrývají. Slovo „blázen“ se používalo jak k označení pomatenců, kteří se nedokáží starat sami o sebe a musí být neustále pod dohledem v doprovodu pacholka, tak i k označení šašků, tedy lidí duchaplných. Slovo blázen ovšem sloužilo i k označení člověka postiženého nějakým znetvořením, zejména hrbáče⁵².

---

50 Tamtéž, s. 157.

51 REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2001.

52 HEERS, Jacques. *Svátky bláznů a karnevaly*. Praha: Argo, 2006.

Edice: Každodenní život 32., s. 114.

3.2.1 Vagant

Slovo vagant mělo v českém prostředí částečně pejorativní konotace. Katolická církev zaujímala k vagantům často negativní postoj, protože svými projevy podněcovali nespokojenost obyvatel. Často kritizovali společenské jevy formou vtipné satiry nebo parodie. Snaha tyto projevy potlačit ovšem nebyla úspěšná, i proto, že část vagantů se rekrutovala z řad studentů na kněžství nebo dokonce samotných kněží. V průběhu času se v tomto prostředí stále více prosazovala čeština na úkor latiny i v důsledku toho, že vaganty byli stále častěji i laici⁵³. Největší rozkvět vaganství u nás probíhal v průběhu čtrnáctého století i díky založení Karlovy univerzity, která byla zdrojem velkého množství studentů, z jejichž řad se vaganti často rekrutovali⁵⁴.

3.2.2 Jokulátor

Dalším příbuzným pojmem je „jokulátor“. Takto byli občas označováni i šašci, ale byla tak označována i širší skupina lidí. Tento pojem používán v Čechách i v zahraničí, u nás se poprvé objevuje už ve 12. století⁵⁵. Latinské slovo ioculator má základ ve slovu „iocus“ (žert). První jokulátoři se objevují v merovejské kultuře již v 7. století. Šlo o mezinárodní fenomén, jejich existenci lze doložit ve Francii, Španělsku, Itálii i Anglii⁵⁶. Během následujících staletí se z nich vyvinuli trubadúrové, trovari, kteří skládali lyrické i epické písně a byli zpravidla ve službách vysoce postavených feudálů nebo panovníků.

Pojmem jokulátor byli často označováni i potulní hudebníci, kteří ale zároveň mohli ovládat artistické a herecké řemeslo⁵⁷. Jokulátoři se také objevovali v chrámových hrách⁵⁸.

---

53 URBÁNEK, Rudolf. Jan Paleček, s. 11-12.

54 Tamtéž, s. 14.

55 FRIEDL, Antonín. O žertěřích a kejklířích, s. 189.

56 Tamtéž, s. 189

57 ČERNÝ, Jaromír. Středověká hudba. In: *Kultura středověku*, s. 213.

58 FRIEDL, Antonín. O žertěřích a kejklířích, s. 185

Jokulátoři tvořili v podstatě celou společenskou vrstvu. Lidé jimi často opovrhovali a dokonce byli občas pronásledováni, zejména církví. Vztah veřejných institucí k jokulátorům ovšem nebyl jednoznačný. Pokud nerušili svými výstřednostmi veřejný pořádek nebo nenapadali svými parodickými vystoupeními církevní nebo světské autority, byli trpěni. Pražská městská obec dokonce pro pobavení lidu jokulátory zaměstnávala⁵⁹.

Církev jako instituce se ovšem s jokulátory nikdy nesmířila. Homiliář pražského biskupa z počátku 12. století se vyslovuje o jokulátorech s pohrdáním a odmítá jejich “oplzlé” hry i písně. Z kontextu homiliáře však vyplývá i to, že i někteří duchovní s jokulátory sympatizovali a dokonce se účastnili jejich her.⁶⁰

Další zajímavý doklad o vztahu církve k jokulátorům pochází z roku 1349, kdy olomoucký biskup zakázal svým poddaným jokulátory obdarovávat i se s nimi stýkat. V Čechách arcibiskup Jan Očko z Vlašimě nepovolil roku 1366 žertěům a kejklířům kvůli jejich špatné pověsti chodit ke slavnostem Božího těla⁶¹. Určitou představu o hrách a písních nám dává česká skladba Mastičkář. Jokulátoři v těchto písních dokonce parodovali náboženské scény pašijových her⁶².

Pojmu jokulátor asi nejlépe odpovídá český soudobý výraz „žertě“. Jednalo se o typ umělce, od kterého obecenstvo, kterým mohl být lid, šlechta nebo i vladař, očekávalo zábavu, ale i zprávy ze světa nebo poučení⁶³. Toto slovo ovšem také mohlo označovat vtipného, prohnaného nebo úskočného člověka⁶⁴.

V hodnocení významu výše uvedených soudobých termínů není mezi literárními historiky shoda. Pravděpodobně nejobecnějším pojmem je výraz „jokulátor“. Doklady

---

59 Tamtéž, s. 190.

60 Tamtéž, s. 190

61 Tamtéž, s. 190.

62 Tamtéž, s. 191.

63 Urbánek, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 19.

64 BĚLIČ Jaromír, Adolf KAMIŠ a Karel KUČERA. *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 687.

o používání termínu šašek jsou vzácné, ale v 15. století se relativně často vyskytuje jako jméno. Nejznámějším příkladem je Václav Šašek z Biřkova, který doprovázel pana Lva z Rožmitálu na jeho cestě po západních zemích. Jméno šašek se vyskytuje i mezi měšťany a poddanými⁶⁵.

Místo označení šašek se častěji v 14. a 15. století setkáme s výrazy „mužik“ nebo „blázen“. Vyskytovalo se i označení „blázen mužik“⁶⁶.

Jedním z nejstarších označení pro evropského šaška je slovo „nebulo“, které znamená latinsky klaun. Toto označení vyjadřuje, jak církev takovými lidmi pohrdala a dále i postavení těchto lidí, kteří se vymykali středověké sociální struktuře. Nepatřili ani k jedné ze základních sociálních tříd středověké společnosti. Nebyli šlechtou ani duchovenstvem, pány ani nevolníky, existovali v jakémisi sociálním vákuu⁶⁷.

Soudobé výrazy k označení šaška v Anglii byly fool, buffoon a clown⁶⁸. Výraz jester se vyskytuje až s počátkem vlády dynastie Tudorovců, kteří v Anglii vládli od roku 1485 do roku 1603. Postava dvorního šaška se zde ovšem vyskytuje již dříve.

V Německu se pro šašky vžil výraz Narr (německy blázen nebo šašek), ale také se jim běžně říkalo „veselý poradce“. V Holandsku byli často označováni jako „uvažující blázni“ nebo „blázníci rétorové“, možná aby byly zdůrazněny verbální schopnosti většinou spojené s touto funkcí⁶⁹.

Šasci byli někde rovněž spojováni s básníky. Ruští šasci Skomorokhi byli ovlivněni kyjevskými dvorními básníky (gusliari), a když začala literatura nahrazovat ústně předávanou tradici, byla často funkce dvorního šaška a básníka podobná⁷⁰. Šašek i básník měli společnou schopnost popisovat realitu z jiného úhlu pohledu.

---

65 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 19.

66 Tamtéž, s. 23

67 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 1.

68 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 1.

69 Tamtéž, s. 103.

70 Tamtéž, s. 13.

4 Šašci ve světě

4.1 Historický vývoj šašků

4.1.1 Předchůdci šašků ve starověku

S prvními doklady o lidech, které bychom mohli nazvat šašky, se setkáme již ve starověkém Egyptě. Zpráva o nich pochází z období šesté dynastie starého egyptského království (3323-1250 př. Kr.). Královský úředník informoval svého vladaře o tom, že v jižní zemi objevil tancující trpaslíky. Dochovala se faraónova reakce, ve které požaduje, aby mu trpaslíky přivezl „aby potěšili královo srdce“. Šlo pravděpodobně o africké Pygmeje, kteří v té době žili severněji než v současnosti. Jejich funkce ovšem nebyla pouze zábavná, byli také spojováni s některými bohy egyptského panteonu⁷¹.

Egyptští faraónové si také rádi vydržovali ošklivé trpaslíky. Šlo v podstatě o šašky, kteří ale také někdy zastávali určitou práci v rámci domácnosti, trpaslík Knumhotpu, jehož socha se dochovala v Gíze, měl odpovědnost za prádlo královské rodiny⁷².

Je ovšem otázka, zda můžeme opravdu tyto trpaslíky označit za šašky, protože o jejich funkci toho mnoho nevíme.

Zvyk zaměstnávat trpaslíky se později přenesl i do Řecka a Říma, zde již ovšem ztratili svou rituální funkci. Sloužili pouze jako maskoti pro štěstí nebo pro pobavení⁷³.

4.1.2 Šašci ve starověkém Řecku

V antickém Řecku byli nejbliže funkci šaška tzv. rozesmívači (gelatopoios) – tento výraz se dochoval v antickém slově „gelastic“ - směšný.

---

71 SOUTHWORTH, John. Fools and jesters, s. 14.

72 *Tamtéž*, s. 14

73 *Tamtéž*, s. 15.

Existence šašků se odrážela v antice i v dramatické tvorbě. V Xenophanově díle *Simposium* se vyskytuje šašek Philippus. Tento šašek předváděl vtipy, kterým se nikdo nesmál, až si začal stěžovat na smysl pro humor svého obecnstva. Potom se rozhodl jít na to jinak: „Začal křepčit jako blázen, klátil rukama a nohama, dokud se úplně nevyčerpal. Vyčerpáním klesl na pohovku a poprosil o víno, které mu přinesli, zatímco publikum řvalo smíchy.“⁷⁴

Profesionální baviči se vyskytovali i v pozdně antickém Řecku na dvorech Filipa a Alexandra a dalších bohatých vládců helénského světa. Někteří z nich měli na těchto dvorech víceméně stálé postavení. Více ovšem bylo „bavičů“, kteří se potulovali okolo veřejných prostranství, jako byla tržiště nebo lázně a snažili se vydělat si na živobytí pobavením kolemjdoucích⁷⁵.

Řada latinských výrazů, které se používaly pro šašky ve středověku, jako například *surrea*, *mimi* nebo *histriones*, je původně odvozena od pojmenování komických herců nebo jiných bavičů antického Říma⁷⁶.

Roli podobnou středověkým šaškům v antickém Římě zastávali většinou herci a mimové, kteří často předváděli satirické scénky kritizující vládnoucí představitele. Ovšem je otázka, zda je můžeme považovat za šašky, protože se u nich nesetkáváme s tím, co je pro šašky charakteristické – říkat pravdu svému pánovi. Řada z nich žádného pána neměla. Pokud měli římscí samovládci nějakého „šaška“, byli to spíše lidé různě fyzicky nebo psychicky postižení⁷⁷.

Nicméně antičtí herci a mimové představovali jeden z kořenů, ze kterých se pravděpodobně středověcí šašci vyvinuli. Císaři někdy herce pronásledovali pro jejich otevřenost. To vedlo k tomu, že se vydávali na cesty po římském imperiu a žili kočovným životem. Tito potulní komici položili základ středověkému a renesančnímu šaškovství⁷⁸.

---

74 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 240.

75 WELSFORD, Enid. *The Fool*, s. 4.

76 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 2.

77 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 26.

78 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 2.

Tomu, že šaškovství má své kořeny v antice, napovídá i to, že již v antickém Římě se setkáme s typickým šaškovským oblečením. Dochovala se hlava římské sochy, která je ztvárněna v čepici s ušima, což je typická pokrývka hlavy středověkého šaška.

Další historická větev, která pravděpodobně ovlivnila podobu středověkého šaška, sahá ke Keltům. V keltské tradici existovali trpaslíci, kteří byli spojováni s moudrostí a výtvarným uměním. Mělo se za to, že komunikují s tajemným světem obývaným lidmi Danand, o kterých Keltové věřili, že jsou pouze částečně lidmi a žijí na pohřebištích. Dochovala se i konkrétní jména keltských bláznů: Laikolen-Merlin a Mac-da-Cherda.⁷⁹ O jejich funkci ovšem prakticky nic nevíme. Celkově tedy můžeme říci, že historické kořeny evropského středověkého šaška sahají především k Římanům a částečně i ke Keltům.

4.1.3 Vývoj postavení šaška ve středověké společnosti

Postavení dvorského šaška nebylo neměnné, v průběhu středověku lze v jeho postavení vysledovat určité vývojové tendence. Podle Johna Soutwortha docházelo k postupné „domestikaci“ šaška. Šašci zpočátku zastávali i válečnickou funkci, byli ochránci svých pánů. Téměř na všech středověkých obrazech, které se dochovaly, je šašek zobrazován s nějakou zbraní – klackem, dýkou nebo mečem⁸⁰. Tuto funkci ale šašci postupně ztráceli. Válečnickou funkci měli původně irští šašci zvaní „Riogdruth“. I normanští šašci zvaní „joculatoris“ vedle své „bavičské“ funkce měli být také schopni chránit krále.

Se šašky, kteří již tuto funkci postrádali, se poprvé setkáme v Avignonském království u Plantagenetských králů⁸¹.

O tom, že šašci byli také ochránci svých pánů, svědčí zpráva básníka Wace z 12. století. Vévodovi Goletovi se nedařilo prosadit svou autoritu nad vzbouřenými hrabstvími. Rebelové se chtěli pokusit zabít ho ve spánku, ale jeho šašek ho včas varoval⁸².

---

79 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 26,

80 *Tamtéž*, s. 5.

81 *Tamtéž*, s. 7.

82 *Tamtéž*, s. 42.

Počet šašků na panovnických dvorech i jinde ve středověké společnosti postupně narůstal. Od dvanáctého století se se šašky setkáváme v evropském prostředí stále více. Jejich počet kulminoval v 15. a na počátku 16. století, kdy se šašek stal významnou figurou nejen v reálném životě, ale také čím dál tím více v umění a literatuře. V Anglii byl šašek ve 14. a 15. století běžnou institucí⁸³.

Šašci jako dvorská instituce se v Evropě vyskytovali až do 17. století. Šašci se v podstatě vytráceli s tím, jak se vytrácela absolutní moc jejich vládců. Dále se s nimi ovšem ještě setkáváme výjimečně mimo sídla panovníků. Zpráva o domácím šaškovi se dochovala ještě z 18. století například z hradu Hilton ležícího v kraji Durham. Jedním z posledních evropských šašků byl pravděpodobně skotský šašek Shemus Anderson, který zemřel v roce 1883 na hradě Murthley v hrabství Perthshire⁸⁴.

---

83 WELSFORD, Enid. *The Fool*, s. 116.

84 Tamtéž, s. 117.

5 Typologie šašků

Hranice mezi šašky a dalšími lidmi, kteří se nějakým způsobem zaobírali uměleckou produkcí nebo humorem, nebyla vždy jasně zřetelná. Šašek měl svým chováním blízko k hercům, kejklířům a dalším „bavičům středověkého světa“.

Podle Josefa Petráně můžeme rozlišit jokolátory, kteří byli součástí dvorského služebnictva a z kterých se později vyvinuli dvorní šašci, od potulných herců, zpěváků tanečníků a artistů, kteří vyhledávali příležitost k obživě produkcemi při dvorských slavnostech.⁸⁵

Šašky odlišovalo od ostatních středověkých umělců a bavičů zejména to, že vystupovali zpravidla jako jednotlivci a měli blízký vztah s králem, vládcem nebo jinou vysoce politicky nebo společensky postavenou osobností. Lišili se také tím, že měli určitá privilegia. Mohli svobodně mluvit v přítomnosti svého pána a měli k němu volný přístup⁸⁶.

V podstatě se setkáme se dvěma velkými skupinami šašků a bláznů: s těmi, co byli blázny „od přírody“ - psychicky nemocnými nebo mentálně opožděnými, a s těmi, kteří své „bláznovství“ pouze předstírali. Toto rozlišení znali i lidé ve středověku. Setkáme se s ním zhruba od 12. století, ale v podstatě platilo i dříve⁸⁷.

V Anglii byli opravdoví blázni označováni středověkým výrazem „fool“ a „chytří blázni“ výrazem „disour“ - šlo do značné míry o vypravěče vtipných historek. Jejich počet postupně narůstal s tím, jak upadala středověká tradice vypravěčského zpěvu s doprovodem harfy. Humorné situace totiž bylo možné lépe prezentovat pomocí mluvené řeči a pokud měl vypravěč volné ruce, mohl je doprovázet gesty⁸⁸.

---

85 PETRÁŇ, Josef. *Dějiny hmotné kultury, I. 1: Vymezení kulturních dějin, kultura každodenního života od pravěku do 15. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985., s..904.

86 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 12.

87 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 64

5.1 Obraz bláznovství v Bibli

Představy a názory středověkého člověka byly silně ovlivněny křesťanskou vírou a Biblií. Pojmy šašek a blázen byly často zaměňovány, takže i když se v Bibli nesetkáme vysloveně s pojmem šašek, měla Bible na jejich vnímání jistě vliv. Stejně jako pohled Bible, nebyl pohled středověké společnosti na šaška, potažmo blázna jednoznačný. Šašek (blázen) byl občas spojován s něčím špatným (d'ábelským)⁸⁹. Tento pohled na bláznovství vychází částečně z Bible. Například v Žalmu 53 stojí: Blázen si v srdci říká: „Bůh není. Lidé jednají zvráceně, není, kdo by činil dobro.“⁹⁰ (žalm 53) Blázen je zde zmíněn jako bezvěrec, jako člověk bez naděje, který nevěří ve zdroj dobra na tomto světě.

Tato pasáž je ve středověkých žaltářích obvykle ilustrována obrazem krále Davida v doprovodu svého šaška a občas Saulovou sebevraždou. V Kantenburském žaltěři z roku 1147 je blázen vyobrazen jako syn zla, sedí na podstavci a sleduje se zřejmým uspokojením všeobecný zmatek. Na klíně mu leží meč. Nad ním je zobrazen Ježíš marně prosící o obnovení pořádku⁹¹.

Na dalších místech se v Bibli objevuje pohled na bláznovství jako na něco pozitivního. V listě korintským najdeme následující pasáž: „Ať nikdo sám sebe neklame. Domnívá-li se někdo z vás, že je v tomto světě moudrý, ať se stane bláznem, aby se stal opravdu moudrým“. Zajímavá je i následující pasáž v listě korintským „Copak Bůh neobrátí moudrost světa v bláznovství? Bůh se ve své moudrosti nedal světu poznat jejich vlastní moudrostí. Namísto toho se Bohu zalíbilo, že spasí ty, kdo uvěří tomuto bláznivému kázání⁹². Na těchto místech je naopak naznačeno, že bláznovství je něco ušlechtilého, co vyniká nad „moudrost tohoto

---

88 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 116.

89 LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005. s. 408.

90 žalm 53

91 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*. s.7.

92 Kor1, 20-21

světa.“ S tím, že blázen je chápán jako člověk obdařený určitou zvláštní moudrostí se ve středověku setkáváme poměrně často⁹³.

5.2 Symbolika spjatá se šašky

Středověké latinské slovo pro označení blázna *follis* původně označovalo kožený měch nebo vzduchem naplněný vak, z toho důvodu také šašci nosili měšce nebo rolničky⁹⁴.

Šašek často symbolizoval určitý protiklad svému panovníkovi, hrál si na falešného krále. Německé slovo pro bláznovskou hůl (*Narrenzepter*) v sobě vyjadřuje imitaci královského žezla. Zaměnitelnost šaška a krále je téma, které se neustále opakuje. Často mu byly dávány vznešeně znějící tituly. Alžběta I. říkala svému italskému šaškovi vladaři. A šašek Petra Velikého Lacosta, který byl portugalským Židem a mluvil několika jazyky, byl znám jako král Samoyed, díky tomu, že mu Petr věnoval ostrov ve finském zálivu. Zuniga, nejznámější španělský šašek, nazýval sám sebe jeruzalémským vévodou, možná proto, že byl Židem, který konvertoval ke křesťanství a byl znám také jako král šašků.⁹⁵

John Southworth rozlišuje „blázny“ na ty „od přírody“ a na ty, kteří své bláznovství pouze předstírali v rámci své role. Obě skupiny šašků odlišovaly různé symboly. Ti, kteří byli opravdovými blázny, nosili měch nebo kožený vak. Se skupinou bláznů, kteří své šílenství pouze předstírali, byly spjaté jiné symboly. Byly to především hůl nebo klacek, což byly vlastně falické symboly. Šlo o zlověstný symbol. Prostým lidem byli považováni za nebezpečný druh bláznů. Umělci, kteří je zobrazovali, se snažili zdůraznit jejich hříšnost a bláznivost⁹⁶. Psychicky zdraví šašci byli od počátku vybaveni skutečnými zbraněmi.

Irové měli pro šaška výraz „*riogdruth*“ - králův blázen. Vedle schopnosti rozesmát, se od něj očekávaly i válečnické schopnosti a měl být chopen chránit krále. Podobnou roli měli i normanští „*joculatoris*“.

---

93 LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*, s. 408.

94 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 6.

95 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 64.

96 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 7.

5.3 Šašek jako bavič

Jednou z hlavních úloh šaška bylo samozřejmě bavit svého svého vládce. Šašci se často pouštěli na tenký led, protože využívali humor i v situacích, které byly pro jejich pány nějakým způsobem mezní nebo kritické.

Španělský šašek Borra, který se později stal šaškem Zikmunda Lucemburského, pobavil svého pána Martina Aragonského i na smrtelné posteli. Martin Aragonský onemocněl a měl vysokou horečku, protože snědl hodně potravy bohaté na afrodisiaka. Borra vtipkoval o tom, že král onemocněl ještě před tím, než mohl z afrodisiak mít nějaké potěšení. Král se tomu údajně smál tak intenzivně, že zemřel, aniž by mu kněz stačil dát poslední pomazání⁹⁷.

Šašek se často snažil rozveselit svého pána nebo paní, které trápily starosti spojené s vládnutím. Když byla anglická královna Alžběta I. rozladěná, obrátila se na svého šaška Tarltona, aby jí zlepšil náladu. Tomu se povedlo jí tak pobavit, že se od srdce smála⁹⁸. Šašku Willu Somersovi se podařilo pobavit svého rozmrzelého pána Jindřicha VIII. (1491-1547) hádankou. Pověz mi, řekl Will, můžeš-li, co to je: narodí se to bez života, hlavy, úst a očí a přesto se to řítí světem až do skonání. „To je záhada“, praví král a nikoliv otázka, to nevím. „No“, říká Will, „je to prd“. Vidíme, že šašci často neváhali použít i přisprostlých vtipů, aby svého panovníka pobavili.

Šašek Nasrudin, který byl šaškem turkického dobyvatele Turelána, který trpěl vzácným genetickým onemocněním tzv. kyklopií, pobavil svého pána, když před zrcadlem naříkal nad svou ošklivostí. Před tím, než se dvořané snažili svého panovníka povzbudit, naříkali ze sympatie s ním. Jenom Nasrudin nepřestával naříkat a když se ho Turelán zeptal proč, odpověděl: „Když pláčeš ty, můj pane, dvě hodiny potom, co vidíš sám sebe v zrcadle, není přirozené, že musím naříkat déle než ty, když tě vidím celý den?“ Turelán se jeho poznámce smál⁹⁹. Turelán mohl jistě svého šaška potrestat za drzost, ale neudělal to.

---

97 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 64.

98 Tamtéž, s. 90.

99 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 93

Úkolem šaška bylo často pobavit celou společnost, zejména při slavnostních příležitostech. Italský šašek Fra Mariano Fetti pobíhal na hostinách mezi stoly, aby pobavil hosty¹⁰⁰.

Šašci sami občas inspirovali své panovníky k tomu, že se uchýlili k humoru. Příkladem je fiktivní testament, který vydal Karel IV.¹⁰¹

5.4 Sociální původ šašků

Sociální původ šašků byl velmi rozmanitý. Mohli pocházet prakticky z kterékoli společenské vrstvy. Šašek mohl být nekonformní odpadlík z univerzity, mnich vyloučený z kláštera nebo kejklíř s výjimečnou fyzickou šikovností. Mohl to ale také být prostý řemeslník, který nějak pobavil kolem projíždějícího šlechtice a on si ho poté najal. Šašky se mohli stát i básníci, muzikanti nebo vzdělanci¹⁰².

Najímání nového šaška probíhalo velmi neformálně, což možná naznačuje větší sociální mobilitu, která v tehdejší společnosti byla, než se obecně předpokládá¹⁰³.

Pozice dvorního šaška mohla být také nabídnuta někomu, kdo potřeboval ochranu. Francouzská pohádka z 13. století vypráví o Robertu le Diable, který prchal před davem toužícím po jeho krvi a vymohl si u komorníka audienci u panovníka, který ho vzal pod svou ochranu jako šaška a řekl, že mu nikdo nesmí ublížit¹⁰⁴.

Šašci mohli pocházet i z vyšších společenských vrstev. Příkladem šaška pocházejícího z dobře situované rodiny byl italský šašek Gonella (1440-1470). Tento šašek se narodil jako syn bohatého florentského obchodníka. Byl znám svými vtipnými průpovídkami

---

100 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 91.

101 Viz. Kap. 6.2.

102 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 2.

103 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 2.

104 Tamtéž, s. 4.

a rozpustilými žerty. V mládí opustil domov, aby hledal své štěstí a brzy ho přijal do svých služeb Marquius z Ferrary. Za své služby dostával dobře zapláceno¹⁰⁵.

S dalším příkladem šaška pocházejícího z relativně vznešeného prostředí se setkáme v Anglii už na přelomu 11. a 12. století. Zpráva o něm pochází z roku 1180. Tento šašek zvaný Rayer nebo Rahere pocházel ze šlechtické rodiny z východní Normandie a víme o něm, že byl gramotný, což bylo v této době neobvyklé. Když byl jeho pán Richard de Belmais jmenován biskupem, následoval ho do Londýna, kde se sám stal čestným kanovníkem v katedrále svatého Pavla. Později odešel na pouť do Londýna a vrátil se jako člen dominikánské misie. Založil převorství a nemocnici svatého Bartoloměje. Díky tomu také o něm máme informace¹⁰⁶. Šašek mohl být zároveň i knězem viz. Šašek Dolcibene¹⁰⁷.

5.5 Šašek jako kritik panovníka i společenských mravů

V Erasmově chvále bláznovství je zobrazen šašek dívající se do zrcadla. Úkolem šaška opravdu bylo nastavovat králi zrcadlo. Dalším aspektem zrcadlového obrazu je jeho obrácení reality. Šašek může obrátit svět vzhůru nohama. Šašek mohl ukázat lidem bezvýznamnost věcí, které pokládali za důležité, a možná jim i ukázat tyto věci z jiné nebo širší perspektivy. S tímto aspektem šaškovství se setkáváme všude. Humor s tím spojený je založený na převrácení a zpochybňování všeobecně akceptované logiky¹⁰⁸.

Výjimečně se stávalo, že se šaškovi podařilo zvrátit panovníkovo rozhodnutí, které se mu zdálo příliš přísné nebo nespravedlivé. Takový příklad najdeme ve Francii v 17. století: Dva muzikanti krále Ludvíka XIII. rozzlobili svého panovníka a on jim za trest snížil jejich plat na polovinu. Jeho šašek Marais pro ně zařídil, aby se před králem objevili v přestrojení. Byli pouze zpola oblečení a král se zeptal, co to má znamenat. Odpověděli, že lidé, kteří mají pouze polovinu výplaty, chodí pouze zpola oblečení. Král se smál a vzal je znovu na milost¹⁰⁹.

---

105 WELSFORD, Enid. *The Fool*, s. 128.

106 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 45-46.

107 Viz. kap. 6.2.

108 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 98.

5.6 Šašek jako panovníkův rádce a zdroj pravdy

Čím mocnějším se člověk stal, tím byl izolovanější. Od pravdivých informací panovníka oddělovala snaha jeho dvořanů potěšit jej a říkat mu tedy spíše to, co by chtěl slyšet, místo toho, co by měl slyšet. Králové pravdu potřebovali a šašci jim ji podávali v humorné formě¹¹⁰. To tvořilo základ vztahu mezi panovníkem a jeho šaškem.

Šašci málokdy svému pánu podlézali. To je postavení, které šaška odlišovalo od dalších akrobatů a herců, kteří byli zaměstnáváni, aby oživil dvůr¹¹¹.

S tím, že šašek svému panovníkovi radil, se setkáváme velmi často. Například šašek anglické královny Alžběty I. své panovnici radil, koho si má vzít. Řekl jí, aby si nebrala čtrnáctiletého nápadníka francouzského krále Karla IX., který byl podle šaška „nic než kluk a mimino.“ Udělala by prý lépe, kdyby si vzala habsburského arcivévodu. Elizabeth tlumočila jeho názor císařskému vyslanci, který to okomentoval slovy: „Děti a blázni mohou mluvit pravdu.“ Toto tvrzení se objevuje v mnoha příslovích v různých evropských zemích¹¹².

Šaškova rada nebyla vždy vyslyšena, což občas vedlo jeho pána k nezdaru. Šašek Hans Koony varoval svého pána rakouského vévodu Leopolda I. , aby nepokračoval v útoku. Vévoda ho ignoroval a v roce 1315 utrpěl zdrcující porážku. Tento příběh byl tak dobře známý, že zmíněný šašek byl vyobrazen ještě o půl století později. V roce 1386 chtěl další rakouský vévoda Leopold Zbožný zaútočit na Švýcary a svolal k této otázce radu. Zeptal se na názor také svého šaška Jenny von Stokacha. Ten mu bez obalu řekl: „Vy blázni všichni debatujete o tom, jak se do země dostat, ale nikdo z vás nemyslí na to, jak se z ní dostat ven. Neposlechli ho a armáda utrpěla zdrcující porážku. Rytíři v těžkém brnění umírali horkem a žízní ještě než došlo k bitvě a nejméně dva tisíce včetně vévody jich bylo zabito, když na ně Švýcaři z hor svrhli kamení¹¹³.

---

109 Tamtéž, s. 114.

110 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 9.

111 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 100.

112 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 103.

113 Tamtéž, s. 110.

Šaškovské rady byly často řečeny nepřímou pomocí různých paradoxů. Šašku Nasrudinovi bylo řečeno, aby dal svému králi radu. Tento šašek působil ve službách tureckého sultána Bazajeta na konci 14. století¹¹⁴. Nasrudin svému vládci řekl, že zákony samy o sobě nedělají lidi lepší, že lidé také musí mít v sobě určitý vnitřní morální zákon. Král nesouhlasil a trval na tom, že může lidi přinutit říkat pravdu. U městských bran byly rozestaveny stráže a každý, kdo vešel, byl dotazován. Pokud řekl pravdu, mohl projít, pokud ne, byl pověšen. Nasrudin také vešel do města a když se ho zeptali, kam jde, řekl: „Nechat se pověsit.“ Strážé řekli, že mu nevěří. „Máte pravdu, lhal jsem, takže mě pověste.“ „Ale pokud tě pověsíme za lhaní, to, co jsi řekl se naplní!“ „To je pravda: teď vidíte, že pravda je jen vaše pravda!“¹¹⁵ Tímto způsobem šašek králi ukázal, že jeho nařízení bylo nesmyslné.

Šašek tak mohl říct panovníkovi překvapivě špatnou zprávu. Očekávalo se ovšem, že to udělá nepřímou a pomocí humoru. Když Edward III. anglický král porazil francouzskou armádu, nikdo se to neodvažoval francouzskému králi Filipu VI. říct, dokud to šašek nevzal na sebe. Šel za králem a opakovaně volal: „Angličtí zbabělci!“ Král se ho zeptal, proč to říká, a on odpověděl: „Protože ani nemají odvalu skočit do vody tak jako naši stateční Francouzi.“ Tak král zjistil, že prohrál bitvu¹¹⁶.

5.7 Šašek jako panovníkův přítel

Obecně můžeme říci, že se páni ke svým šaškům chovali dobře a že bylo pečováno o jejich fyzické a duchovní potřeby. Víme, že je navštěvovali jejich příbuzní a že byli pohřbíváni s náležitými poctami. Ve Francii i Anglii měli většinou své sluhy, což svědčí o jejich postavení. Někdy šlo spíše o osoby, které se o šašky staraly a hlídaly je. To v případě, že byli skutečně šílení¹¹⁷.

Šašek je díky své symbolické i skutečné blízkosti vládci jakýsi privilegovaný partner. Objevuje se se svým pánem na veřejnosti i v soukromí. Doprovází ho na cestách válečných
114 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, Table of named jesters.

115 Tamtéž, s. 110.

116 SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters*, s. 11.

117 WELSFORD, Enid. *The Fool*, s. 119.

výpravách a při lovu¹¹⁸. Bylo tomu tak i proto, že pro krále nepředstavoval ohrožení jeho moci. Přestože další lidé, ať už milenky, přátelé nebo poradci jsou schopni vidět za postavou vladaře člověka, je v jejich případě pravděpodobné, že budou spíše než šašek zainteresováni ve dvorské politice a mocenských skupinách a tím představují potenciální nebezpečí vladařově moci¹¹⁹.

Pozici šaška mohly vykonávat i ženy. Madalena sloužila u dvoru 40 let od roku 1565 a doprovázela princeznu Juanu do Lisabonu. Zde princezna napsala dopisy, ve kterých zmiňuje Magdalenu s velkou něhou a starostí. Tím nám dává neobyčejně osobní pohled na city, které vládci svým bláznům a šaškům věnovali¹²⁰.

Jeden z nejbližších vztahů mezi vládcem a šaškem měli Henry VIII. a Will Somers. Tento hodný šašek mohl přijít za králem, kdy se mu zachtělo, a byl vždy vítán¹²¹.

---

118 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 53.

119 Tamtéž, s. 49.

120 Tamtéž, s.55.

121 Tamtéž, s. 53

6 Šašci na českém panovnickém dvoře

6.1 Šašci v přemyslovské době

Šašci se na českých panovnických dvorech začínají objevovat s tím, jak do českého království začíná pronikat dvorská rytířská kultura ze západních zemí. O dvorské rytířské kultuře můžeme mluvit na přemyslovském dvoře až přibližně od poč. 13. století. Ovšem dvorská kultura ovlivňovala český panovnický dvůr patrně již dříve. Čeští panovníci totiž byli častými hosty u císařského dvora. Zde se od 10. století setkávali s rozvinutou podobou ceremoniálu, vytříbeným chováním, doprovodnou zábavou i aktuální módou. Od počátku přemyslovské vlády probíhalo střetávání původních domácích zvyklostí a nových zahraničních trendů¹²².

V přemyslovském období se ještě s výrazem šašek nesetkáme, ale existuje několik dokladů o výše zmíněných jokulátorech.

První zmínka o jokulátoru Kojatovi pochází z roku 1167. Tento jokulátor obdržel darem újezd Dobřetín, pravděpodobně od samotného knížete Vladislava¹²³.

Další zmínka o jokulátorech pochází z roku 1323, z přelomu vlády Václava I. a Přemysla Otakara II. Dovídáme se o nich v souvislosti se zmínkou o prodeji vsi Cetonic a pozemků ve Znojmě. Šlo o dvojici jokulátorů Zungela a Konráda. Jednalo se tedy o Němce¹²⁴. O těchto jokulátorech nemáme kromě jejich jmen žádné další informace.

---

122 DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA. *Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011, s. 195.

123 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 26.

124 Tamtéž, s. 26.

Víme, že Václav II. měl smysl pro humor¹²⁵. Dokazuje to žertovné privilegium pro písaře královské kuchyně Jana Vestfálského, jemuž udílí „notářství o miskách i škopcích dřevěných spojené s desátkem s vyjedených mís a hrnců¹²⁶.“

Z období vlády tohoto panovníka máme několik zmínek o jokulátorech ve Zbraslavské kronice. První zmínka pochází z roku 1283, kdy se Václav II. vrátil ze zajetí v Braniborsku: „Všude se tluče v bubny a také se v citery bije, trubky tu s ozvěnou zvučí, zní dotykem nejedna lyra, šašci tu skotačí hned, sbor plesá a varhany znějí, na lid se usmívá král, jenž přichází, lid zase tleská přicházejícímu pánů jak poutníku, který je šťasten; celý se raduje národ, když vyslovil králi své přání¹²⁷.“ Šašci jsou zde zmíněni jakou součástí skupiny umělců, projevujících se při významné slavnostní příležitosti, jakou byl návrat Václava II. do Čech.

Další zmínka pochází z roku 1290 a má velmi podobný kontext jako první zpráva. Šašci se znovu objevují při slavnostní příležitosti, kterou tentokrát bylo setkání Václava II. s jeho tchánem Římským králem Rudolfem: „Právem se těší zeť s tchánem a zároveň královská dcera živě se raduje s chotěm; jen řekni, kdo mohl by nyní odvážně královskou radost buď rušit nebo v ní bránit. Tady je zpěvák, tu šašci jsou v tanci a také se kostek dotýká ruka hráče; zní kytary hlaločí bubny – všichni tu vesele žijí a v klidu se spolu baví¹²⁸.“ V první zmínce „šašci skotačí“ a v druhé „jsou v tanci“. Šlo tedy pravděpodobně o šašky, kteří byli svým chováním blízko kejklířům, tanečníků a dalším umělcům. Bavili své publikum spíše pohybem než mluveným slovem.

Dalším dokladem o šašcích-jokulátorech na dvoře Václava II. je panovníkův portrét v Manessově sborníku, který se nachází v univerzitní knihovně v Heidelbergu. Panovník je zde zobrazen jako trubadúr ve společnosti dalších trubadúrů a jokulátorů. Vedle trubadúrů, které král odměňuje jednoho zlatým pohárem a druhého zlatým jablkem, je zde vyobrazena také žena jokulátorka, která je odměňována měšcem peněz. Hluboko pod trůnem klečí hudebníci, pištec a hudec, kteří se vztaženými rukama prosí o svou odměnu¹²⁹. Tato ilustrace

---

125 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 27.

126 Tamtéž, s. 27.

127 Fiala, Zdeněk (ed). *Zbraslavská kronika*, s. 49.

128 Tamtéž, s. 78.

by mohla vyjadřovat, jednak panovnickou náklonnost k umění a dále to, že trubadúři a jokulátoři byli ceněni více než hudebníci - instrumentalisté.

6.2 Šašci v lucemburské době

Z období vlády Jana Lucemburského žádné zmínky o šašcích na českém panovnickém dvoře nemáme, ovšem o Karlovi IV. víme, že měl několik šašků. Jeho silné náboženské založení ho vedlo k tomu, že nepřál humoru za všech okolností. Víme například, že zakazoval rozpustilé hry bonifantů v chrámech^{130 131}.

Jinak ovšem byl panovníkem, který měl určitě smysl pro humor. Svědčí o tom to, že jednomu ze svých šašků věnoval ve svém diktamentu z recese fiktivní panství. Tohoto šaška povýšil na „hraběte v údolí bláznů“. Daroval mu panství s hrady a tvrzemi „Narrenberg, Narrenstein, Narrental, Narrenhausen, Torental, Torenburg, Affenburg, Affenkirchen¹³²“.

Na základě tohoto „humorného“ dokumentu můžeme spekulovat o tom, že Karel IV. S tímto šaškem rád žertoval a měl s ním přátelský vztah.

Dva z císařových šašků dokonce známe jménem. Šlo o šašky Václava a Havla, kterým Karel IV. důvěřoval natolik, že jim svěřil diplomatické posláním a poslal je v roce 1353 oznámit svůj sňatek s Annou Svídnickou do Štrasburku¹³³.

---

129 FRIEDL, Antonín. *O žertěřích a kejklířích*, s. 192.

130 KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV.*, s. 34.

131 Bonifanti byli školní žáci, kteří v chrámu sv. Víta a na Vyšehradě zpívali církevní písně a odříkávali žalmy. Vždy 28. prosince chodili do Břevnovského kláštera, kde jim byl podáváné jídlo. S touto akcí byli spojeny výtržnosti, takže už v roce 1255 si na bonifanty stěžoval břevnovský opat papeži.
FRIEDL, Antonín. *O žertěřích a kejklířích*, s. 185.

132 Německé slovo Narr znamená šašek nebo blázen. Jak se tento šašek jmenoval diktament neuvádí.

133 KALOUSEK, Josef. *Karel IV., otec vlasti: Ku pětistoleté památce jeho úmrtí*. Praha: 1878., s. 188-189.

Další zprávu o šašcích na Karlově dvoře máme z roku 1365, kdy jel císař na návštěvu k papeži do Avignonu. Víme, že měl s sebou vlastní šašky. Jestli šlo opět o šašky Václava a Havla bohužel nevíme. Tito šašci obveselovali papeže a kardinály. Museli tedy být dobře znalí latiny i francouzštiny, protože to byly řeči, kterými se přirozeně na dvoře avignonského papeže komunikovalo. O tom, že byli úspěšní svědčí to, že Urban V. jim dal vyplatit sto zlatých, aby mohli slušně vydat své dcery¹³⁴. Tito šašci tedy měli určité vzdělání. Je pravděpodobné, že byli příslušníky nižší nebo vyšší šlechty, protože prostý lid francouzsky nebo latinsky neuměl. Mohlo se také jednat například o absolventy nebo bývalé studenty univerzity.

O tom, že Karel IV. měl šašky v oblibě, svědčí i jeho interakce s italským šaškem Dolcibenem, se kterým se setkal na své cestě do Itálie ve Ferrare v roce 1469. Žertem ho jmenoval „králem italských žertů.“ Ten na to reagoval tak, že prohlásil: „Vy přemůžete svět, poněvadž jste přítelem mým i papežovým. Vy bojujete mečem, papež pečeti k bulám a já jazykem.“ Tento šašek byl také znám jako král italských šašků a herců¹³⁵.

Beatrice K. Otto se domnívá, že tento šašek pracoval přímo ve službách Karla IV. Šlo o šaška, který pocházel z Florencie a byl zároveň knězem. Byl několikrát zbit kvůli tomu, že si dělal legraci z kardinálů, papeže a dokonce i panny Marie. Sám ovšem nebyl bezbožný. Je známo, že o panně Marii skládal náboženskou poezii. Kvůli svým vtipům na náboženská témata byl nakonec z církve exkomunikován¹³⁶.

O tom, že pracoval vysloveně ve službách Karla IV. ovšem můžeme pochybovat, protože Karel IV. by vzhledem ke své silné religiozitě pravděpodobně s vtipkováním na náboženská témata také nesouhlasil.

Je pravděpodobné, že vedle těchto „osobních šašků“ si dvůr ještě najímal produkci šašků, kejklířů, jokolátorů a herců při příležitosti různých hostin. Pravděpodobně byly k těmto

---

134 KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV.*, s. 34-35.

135 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 229.

136 Tamtéž, s. 176. Setkání Karla IV. s Dolcibenem zmiňuje i Enid Welsford, ale nepovažuje ho přímo za šaška Karla IV.: WELSFORD, Enid. *The Fool*, s. 119.

příležitostem najímány různé kočující společnosti. O jejich vystoupeních na hradě se ovšem nedochovaly žádné zprávy¹³⁷.

6.2.1 Žito

Václav IV. pokračoval v kulturní politice svého otce Karla IV. Za jeho vlády nadále probíhala asimilace kulturních podnětů přicházejících z Francie, Itálie a z některých oblastí Říše. Tyto prvky byly osobitým způsobem přetvářeny a aplikovány v českém prostředí¹³⁸. Můžeme tedy předpokládat, že vzhledem k této kulturní kontinuitě se dvůr Václava IV. nijak zásadně nelišil od dvora Karla IV. a že i zde se vyskytovali královští šašci.

Nicméně kusé zprávy se dochovaly pouze o legendárním šašku a iluzionistovi Žitovi. Václav IV. si s tímto šaškem pravděpodobně prožil mnoho humorných momentů. Jak víme, syn Karla IV. rozhodně nebyl žádný asketa. Rád si užíval přítomnost krásných žen a spolu s přáteli se věnoval lovu a bujarým zábavám spojeným s pitím vína¹³⁹.

Pramenné zdroje o Žitovi bohužel máme pouze nepřímé. Hlavním zdrojem informací o této postavě je pasáž v díle *Historia regni Bohemia* od českého humanisty Jana Dubravia. Jeho práce byla vydána až v roce 1552, tedy zhruba 150 let po konci vlády Václava IV.

Dubravius popisuje Žita spíš jako iluzionistu a kouzelníka, ne jako šaška. Přímou ho označuje pouze jako „velkého podvodníka“, jinak jeho postavu přímo necharakterizuje¹⁴⁰.

Hovoří o tom, jak se Žito trumfoval s dalšími cizími kouzelníky, kteří přišli na pražský dvůr. Tyto „konkurenční“ kouzelníky přivedl na královský dvůr Václavův tchán Palatin. Žito se s nimi trumfoval a zvítězil na celé čáře. Když jeden z nich předváděl svá kouzla, Žito k němu přistoupil, roztáhl ústa a celého ho spolkl. Potom ho vyplivl do vody, takže byl celý smáčený. Vidíme zde i ukázkou národní hrdosti, protože Žito porazil cizí bavorské šašky.

Podle Dubravia Žito často kouzelně měnil svou podobu. Jednou byl v drahých šatech a za chvíli hned v šatech obyčejných. Když si král vyšel na procházku, Žito ho doprovázel

---

137 KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV.*, s. 76.

138 SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.* Praha: Svoboda, 1986., s. 465.

139 Tamtéž, s. 195-196.

140 Dubravius, Jan, *Historia regni Bohemiae*, s.121-122.

a místo, aby vedle něho šel, plaval vedle něho, jako by byl ve vodě. Jindy, když jel král ve voze taženém koňmi, doprovázel ho Žito v povoze taženém kohouty.

Když se jednou dívali dvořané z okna, přičaroval jim jelení parohy, takže nemohli zpátky do světnice. Museli počkat, až jim je Žito odčaruje a ten se mezitím dosyta najedl a napil.

Nejznámější byla mezi lidem Žitova příhoda s pekařem Michalem. Žito z balíků slámy vyčaroval třicet tlustých vykrmených vepřů a prodal je pekaři Michalovi. Pouze mu řekl, aby je nikdy nepouštěl do vody. Pekař jeho rady nedbal, nahnal vepře do vody a vepři se změnili zase zpátky na slámu. Rozzuřený pekař našel Žita v krčmě, jak popíjí víno. Osopil se na něj, chytl ho za nohu a tu mu vytrhl i s kyčlí. Žito ho kvůli tomu ještě žaloval u soudu.

Celkově můžeme říci, že je velmi pravděpodobné, že Václav IV. měl opravdu šaška-iluzionistu Žita. Dubravius ovšem asi značně přeháněl, když popisoval Žitovo kouzelnické umění. Vycházel totiž z lidového vyprávění, které jistě kouzelnické schopnosti Žita zveličilo.

Možná historická stopa přímo z doby Žitova života se dochovala v tzv. *Kronice univerzity pražské*. Neobjevuje se zde ovšem přímo jméno Žito, ale slovo „mimus“, které můžeme přeložit jako královský šašek. Není tedy jisté, že zmíněná osoba byla skutečně Žito. Urbánek, který se jediný touto otázkou zabývá, to považuje za nepochybné, i když k tomu neuvádí důvody. Tzv. *Kronika univerzity pražské* pojednává o tom, že se zmíněný mimus, účastnil jakési demonstrace proti odpustkům.

Kronika postupuje chronologicky a věnuje se událostem v jednotlivých letech. Záznam celého roku 1393 se de facto věnuje problému odpustků. Je evidentní, že autor kroniky byl jejich odpůrcem. Popisuje morální úpadek této doby, který vybírání odpustků ještě zhoršovalo. Vybírání odpustků vedlo podle autora k nežádoucímu obohacení kněžích a jejich požitkářskému chování. Pozastavuje se nad tím, že se nikdo z univerzitního prostředí proti vybírání odpustků otevřeně nepostavil. Přesto se podle autora našli lidé, kteří to udělali. Byli mezi nimi dva kněží, které autor jmenuje a také „mimus“, který ještě s několika dalšími lidmi pobíhal „v jakémsi podivném klobouku jeden nebo dva dni s ostatními po kostelích a zpíval českou písničku: „Jahódky, Jahódky, kterak jste ráno prokvetly.“ Z kontextu vyplývá, že tato píseň byla namířena proti kněžím. Její obsah můžeme zhruba vyložit následovně: Podívejme se na kněze, jak se chovají, ti se vybarvili. Lidé trpí chudobou a oni od nich ještě vybírají odpustky.

Víme, že se „mimus“ neúčastnil této demonstrace sám, kdo byli další účastníci ovšem není jisté. Urbánek se domnívá, že šlo o královny milce¹⁴¹. Zajímavá je i zmínka, že běhal v jakémsi podivném klobouku. Podle Urbánka mohlo jít o imitaci papežské tiáry, ale mohlo jít i o klasickou šaškovskou pokrývku hlavy. Pokud byl oním „mimem“ opravdu Žito, máme doklad o tom, že se královský šašek svým způsobem zapojil do boje o téma, které bylo v této době mimořádně aktuální a důležité¹⁴².

Další možnou historickou stopou Žitovy postavy je člověk jménem Henzl Žito, který byl majitelem několika domů na Novém městě pražském v prvních dvou desetiletích 15. století. Mohlo jít o samotného Žita nebo člověka, který s ním byl příbuzný¹⁴³.

6.2.2 Šašek Borra

V období husitské revoluce a následných konfesijních sporů se v Čechách role šaška zásadně mění. Šašek již není pouhým zdrojem zábavy, ale zapojuje se i do náboženských a politických sporů své doby. Příkladem katolického šaška, který byl stejně jako jeho pán orientován protireformačně, byl šašek krále Zikmunda Borra. Vzhledem k husitským válkám ale nemohl působit na pražském hradě. V době husitských válek bylo panovnické sídlo na pražském hradě asi po dvacet let neobydlené¹⁴⁴.

---

141 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 19.

142 Problémy církve byly jednou z klíčových otázek, které musel Václav IV. řešit. Problém představovalo především papežské schizma, které přineslo politické spory do celé pozdně středověké Evropy. V domácím prostředí byl aktuální především spor krále s arcibiskupem Janem z Jenštejna. Ten vyvrcholil právě v roce 1393, kdy došlo k demonstraci proti odpustkům, mučením a následným utopením arcibiskupova úředníka Johánka z Pomuku (SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.*, s. 221-222.) Svatokupectví obecně představovalo v té době závažný problém. Bylo organizováno jak centrálně papežem, tak místními církevními hodnostáři. Dokonce bylo možné koupit si odpustky i na budoucí hříchy. Pohled univerzitních mistrů ještě ovšem v roce 1393 nebyl jednoznačně odmítavý. Sám Jan Hus utratil za odpustky všechny svoje peníze, takže musel být o vodě a suchém chlebu. ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce I*. Praha: Univerzita Karlova, 1993. s. 249.

143 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 29.

144 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 70-71.

Před tím, než Borra vstoupil do služeb Zikmunda Lucemburského, byl šaškem krále Martina Aragonského (1396-1410). Byl to údajně úplatný šašek, který si nechával dávat dary za to, že se za dárce přimluvil u krále. Říkalo se o něm, že nashromáždil takové množství zlata, že by jím naplnil celý sud. Sám se chlubil, že svým šaškovstvím nashromáždil větší bohatství než vzdělanci svým věděním¹⁴⁵. Borra byl údajně přítomen smrti svého prvního pána Martina Aragonského. Ten onemocněl a měl vysokou horečku, protože snědl hodně potravy bohaté na afrodiziaka. Borra vtipkoval o tom, že král onemocněl ještě před tím, než mohl z afrodiziak mít nějaké potěšení. Král se tomu smál tak intenzivně, že zemřel, aniž by mu kněz stačil dát poslední pomazání¹⁴⁶.

Ve službách krále Zikmunda poté dosáhl bohatství i vlivu, který byl pro šašky neobvyklý. Byl například kmotrem jednoho ze synů aragonského krále Alfonse. Podle pověstí se jeho bohatství pohybovalo až kolem 100 000 zlatých. Tyto pověsti ovšem musely být značně přehnané. Borra se podílel určitou měrou i na diplomacii, o čemž svědčí jeho dopisy Králi Alfonsovi z kostnického koncilu i jiných měst¹⁴⁷.

Borra možná zasáhl i do vývoje husitských válek v Čechách. V katolickém Brně se chystal husitský převrat proti katolickým držitelům města. Borra tuto zprávu včas brněnským konšelům nahlásil a tím převrat překazil. Konšelé zatkli pět hejtmanů a na základě jejich výslechu dali popravit ještě dalších 500 lidí¹⁴⁸. Za odměnu dostal Borra stříbrné brnění, poté odjel za svým pánem do Budína. Borrova role v zamezení husitského převratu ovšem není úplně jistá. Například historik Krones tuto událost považuje za pouhou anekdotu¹⁴⁹.

---

145 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 73.

146 Tamtéž, s. 94.

147 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s.31.

148 Tamtéž, s. 32

149 Tamtéž, s. 33

6.3 Další šašci v období husitských válek a krátce poté

Dalších pramenů o šašcích z tohoto období není mnoho. Nicméně máme zprávu o tom, jak se projevil šašek rožmberského pána Oldřicha na březnovém sněmu v roce 1437. Jednalo se o šaška, který pravděpodobně měl určité postavení, protože měl sám přístup na jednání sněmu. Šel údajně od jednoho husitského kněze k druhému a klepal jim na hlavy a ptal se jich: „Vy popové, kde jsou vaše pleše. Prohráli jste je nebo propili?“ druhý den údajně přišli kněží a měli udělané pleše a ostříhané vousy. Na to reagovali posměšně katoličtí páni: „Hle tu se stal blázen Vaším opravcem i trestatelem“. Tato zmínka je cenná i proto, že nás informuje o tom, že šašci se u nás vyskytovali i mezi vysokou šlechtou, v tomto případě katolickou. Vidíme také, že se šašci stávali nástrojem politického boje. Katolický šašek zde útočí na husitské kněze.

Radikální husitské prostředí šaškům obecně příliš nepřálo. Dávalo šašky do jedné skupiny s kejklíři, trubači a hudci¹⁵⁰. Postupem času se ovšem šašci začali vyskytovat i mezi utrakvistickou šlechtou.

6.4 Bratr Jan Paleček

6.4.1 Dvůr krále Jiřího z Poděbrad

Šašek Paleček působil na dvoře krále Jiřího z Poděbrad. Dvůr Jiřího z Poděbrad byl skromnější než dvůr Václava IV. i jeho otce Karla IV. Pražský hrad se využíval pouze částečně, protože byl stále ještě zpustošený po období husitských válek. Nemohl se zdaleka rovnat v té době nejbohatšímu burgundskému dvoru, ale byl i chudší než sousední dvory polských a uherských panovníků¹⁵¹. Šlo o určitý kompromis mezi reprezentativností dvora, která byla očekávána, a husitskou mravní vážností¹⁵². Přesto musel Jiří z Poděbrad zdůrazňovat svůj majestát, protože za sebou neměl historii slavného královského rodu jako jeho předchůdci. Činil tak například chovem lvů, kteří byli zároveň symbolem českého erbu.

---

150 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 36-37

151 URBÁNEK, Rudolf. *Věk poděbradský IV*, s. 38.

152 Tamtéž, s. 39.

Jiříkův kulturní zájem přesahoval okruh utrakvistických biblistických tradic, ale nebyl to vysloveně renesanční typ jako jeho protivník Matyáš¹⁵³. Sám Jiří z Poděbrad nebyl literárně činný, ale víme, že měl kladný vztah ke vzdělavcům a vzdělaným lidem. Nelze o něm přímo tvrdit, že by byl podporovatelem umělců a učenců, ale také ne, že by neměl hlubší kulturní smysl. Byl vychován v duchu českého biblicismu, latinsky neuměl vůbec a německy jen trochu. Svým synům ovšem dopřál dobrého vzdělání. Víme, že četl náboženskou i světskou literaturu¹⁵⁴. V duchu tehdejších zvyků měl i Jiří z Poděbrad svého šaška. Byl jím legendární Bratr Paleček.

6.4.2 Bratr Jan Paleček

Nezpochybnitelných údajů o Janu Palečkovi máme jen velmi málo. Kdy se narodil bohužel nevíme. Historická stopa, která naznačuje, že se vyskytoval již na dvoře Václava IV., je velmi diskutabilní¹⁵⁵. Jeho jméno by mohlo napovídat, že se narodil ve vesnici Páleček na Slánsku, poblíž Velkého Pálče¹⁵⁶, i to je ovšem nejisté. Zemřel s velkou pravděpodobností před rokem 1471, kdy zemřel Jiří z Poděbrad. Informuje nás o tom *Budapeštský rukopis*. I když je jeho historická věrohodnost také problematičná¹⁵⁷, je tato informace nejspíš pravdivá, protože ideologické zaměření rukopisů by na ní nemělo mít vliv a jejich autor si ji tedy neměl důvod vymýšlet. Je téměř jisté, že Paleček skutečně existoval a že byl šaškem Jiřího z Poděbrad. O jeho skutečné existenci svědčí i to, že byl zmiňován v několika různých pramenech. To, že byl skutečnou historickou postavou nezpochybňuje žádný z badatelů, který se problematikou zabývá. Je ovšem nepravděpodobné, že by dělal všechno tak, jak to popisuje tzv. *Budapeštský rukopis*, jehož autor promítl do Palečkovy postavy určitý mravní ideál.

---

153 Tamtéž, s. 43.

154 Tamtéž, s. 42.

155 Viz kap. Hodnocení pramenů a literatury.

156 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 70-71.

157 Viz kap. 2.1.7.

Badatelé, kteří se postavou Palečka zabývali, nejsou zajedno v tom, zda byl Paleček členem Jednoty Bratrské. Je pravděpodobné, že jejím členem byl, i když to vzhledem k nedostatku pramenů není možné rozhodnout¹⁵⁸. O tom, že pravděpodobně byl jejím členem svědčí glosa v díle *Spis o dobrých a zlých kněžích*¹⁵⁹. Svědčí o tom také *Budapešťský rukopis*, který na několika místech vyjadřuje názory Jednoty Bratrské¹⁶⁰.

Nejstarší zmínka o Palečkovi v literatuře této církve pochází z roku 1523. Nachází se v tzv. *Sepsání malé strany*¹⁶¹, kde se mluví o různých příkořích, které Jednota bratrská zažívala, poté, co její členy mistr Rokycan „odsoudil za bludné“. Je zde popisováno, jak byli střídavě zavírání a propouštěni z vězení, a že neměli kam se uchýlit. Za touto pasáží následuje věta „Potom v tom čase zjevil se nám bratr Paleček a my s ním rádi se seznámili, abychom se s ním potěšili¹⁶².“ Jaroslav Goll z této zmínky vyvozuje, že Paleček se za tuto odnož Jednoty Bratrské tzv. Malou stranu přimlouval u krále Jiřího z Poděbrad¹⁶³.

Další zmínka o Palečkovi se nachází ve spise „Spis o dobrých a zlých kněžích od bratří starých složený“, jeho autorem byl bratr Řehoř. V něm po samotném obsahu věštby následuje věta: „Tj. nám známo od toho, kterýž toho byl přítomen a když zvěděl o nás, řekl, že se již to všecko naplnilo.“ Vedle této pasáže je připsána glosa: „Paleček to bratr pravil, qui receptus fuit v prvním přijímání k dobrému svědomí.“ Tuto Glosu připsal Jan Blahoslav (1523-1571).

---

158 O tom, že byl jejím členem je přesvědčen Rudolf Urbánek a Jaroslav Goll, naopak Jan Herben se domnívá, že jejím členem nebyl, pouze jejím tajným stoupencem.

159 Viz. Kap. 2.1.6.

160 Viz kap. Rozbor Dvanácti artikulů tzv. Budapešťského rukopisu.

161 Jednalo se o část Jednoty bratrské, která se postupně vydělila z hlavního proudu jednoty a trvala na původních přísných mravních zásadách, které ve svém díle stanovil Bratr Řehoř, například, že členové Jednoty nesmějí vykonávat některá řemesla. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 76-77.

162 HERBEN, Jan. Klenovský – Paleček. In: *Sborník historický 1*. 1883, s. 47.

163 GOLL, Jaroslav. *Chelčický a jednota v XV. století*. , Praha: Klementinum, 1916, s. 142.

Tato zmínka by tedy mohla naznačovat, že Paleček se vyskytoval již na dvoře Václava IV. Ovšem vzhledem k tomu, že se jedná o tzv. věštbu vaticanatio ex eventu, tedy věštbu, která byla vymyšlena až poté, co se události opravdu staly, je celá zmínka pochybná, navíc glosa byla připsána Janem Blahoslavem, tedy přibližně minimálně až 130 let po této události. Celá tato historická stopla je tedy nejistá a nemůžeme tudíž tvrdit, že by se Paleček vyskytoval již na dvoře Václava IV.

První zmínku o Palečkovi najdeme v právnickém díle *O právích země české knihy devatery* českého humanisty Viktorina Kornela ze Všehrd.

Zmínku o Palečkovi najdeme v kapitole o moci, kterou Všehrd sepsal v roce 1495¹⁶⁴, tedy zhruba 25 let po předpokládané Palečkově smrti. Paleček je v této zmínce oloupen o měšec a sukni a běží za lupičem, aby mu dal ještě měšec s penězi. Stojí zde doslova: „Dá-liť kto políček v líce pravé, podaj mu i druhého, a ktožť sukni vezme, přidaj mu i plášť; pakliť sukni i plášť vezme a pryč pójde, bež za ním a volaj po něm (jako jest Palček udělal), že ještě za ňadry měšec s penězi máš, a čehož jest on tobě vzieti neuměl, to jemu dobrovolně sám daj, ješto toho ani mniši nynie, ani žádní zákonní bratřie, ani pikharti neudělají¹⁶⁵.“

Paleček je zde tedy zmíněn spíše mimochodem, při výkladu o tom, jak se má člověk ideálně zachovat. Tento ideál vychází z radikální biblické etiky. Podle Emila Pražáka svědčí zkratkovité podání i kontext tohoto příběhu o tom, že Paleček byl již v této době populární postavou, jejíž skutky a příhody byly dobře známé a že šlo o historicky dotvářené fantazii lidu¹⁶⁶. S motivem obdarování zloděje se setkáme v Lukášově evangeliu¹⁶⁷. Jméno Palečka Všehrd použil, aby ilustroval dokonale mravní chování podle biblického ideálu. Historická pravděpodobnost tohoto příběhu je tedy malá.

Všeobecně se ovšem vžilo chápání Palečka jako dvorského šaška. Za něj ho považuje i Urbánek, který se z českých historiků touto postavou nejpodrobněji zabývá¹⁶⁸. Odkud se ovšem původně vzalo to, že byl Paleček označován jako šašek, není jasné. Není tak

---

164 Hermenegild, JIREČEK (ed.) *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery*,

Praha 1874. dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=22628>, s. 5

165 Tamtéž, s. 153.

166 PRAŽÁK, Emil. *Stati o české středověké literatuře*, Praha: Euroslavica 1996, s. 198.

167 Lk, 6, 29

označován v *Budapešťském rukopise* ani v Literatuře Jednoty Bratrské. Emil Pražák se domnívá, že Paleček byl nonkonformní člověk, který vybočoval z role, která obvykle člověku jeho postavení náležela, a proto tak byl označován¹⁶⁹. Doklady Palečkova šaškovství máme i v některých artikulech, ale ne ve všech¹⁷⁰.

6.4.3 Rozbor dvanácti artikulů tzv. Budapešťského rukopisu

Nejrozsáhlejším pramenem o Palečkovi jsou různé verze tzv. artikulů, které byly sepsány v několika verzích po jeho smrti. Podle Urbánka existovala ještě starší písemná verze těchto příběhů, která se ovšem nedochovala. Z pozdějších verzí jsou příběhy dochované v tzv. *Budapešťském rukopise Artikulů Bratra Palečka* původní verzi nejbližší¹⁷¹.

Vedle literární tradice existovala o Palečkovi ústní tradice a to nezávisle na literárním zpracování¹⁷². Je také pravděpodobné, že historky, které mezi lidmi kolovaly, nebyly literárně zpracované všechny, což také jejich autor v posledním dvanáctém artikulu přímo přiznává¹⁷³.

Jednotlivé artikuly obsahují krátké samostatné příběhy, z nichž v každém Paleček napravuje nějakou špatnost nebo křivdu. Budapešťský rukopis neuvádí žádné životopisné údaje o Palečkovi. Ovšem ani kdyby autoři těchto rozprávek chtěli, nemohli by životopisná data uvést, protože je neměli k dispozici¹⁷⁴.

V záhlaví Budapešťského rukopisu najdeme Palečkovu charakteristiku. Paleček zde není označen jako šašek, ale jako rytíř. Doslova zde stojí “Jsa řádu a života rytířského, velmi šlechetného, králi velmi milý i vzácný byl i každému dobrému, než před světem a jeho

---

168 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*.

169 PRAŽÁK, Emil. *Stati o české středověké literatuře*. Praha: Euroslavica, 1996.

170 Budapešťský rukopis artikulů Bratra Palečka.

171 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 45.

172 PRAŽÁK, Emil. *Stati o literatuře*, s. 199.

173 Budapešťský rukopis artikulů Bratra Palečka.

174 PRAŽÁK, Emil. *Stati o literatuře*, s. 200.

milovníky za nemoudrého poctěn byl, že pravdy žádnému mlčeti nemohl¹⁷⁵.“ Tento úvod charakterizující Palečka může být polemikou s lidmi, kteří Palečka považovali za šaška - “člověka nemoudrého” totiž můžeme chápat jako blázna potažmo jako šaška. Lidi, kteří ho tak chápali, označuje autor jako “milovníky světa”, což bylo v dobovém kontextu chápáno jako negativní označení. Autor Budapešťského rukopisu tedy Palečka za šaška nebo blázna nepovažoval, ale měl potřebu polemizovat s někým, kdo ho za něj považoval. S kým, to není jasné, možná s dalšími autory textů, které se již před tím o Palečkovi šířili nebo s lidovým vyprávěním o Palečkovi.

V Budapešťském rukopisu je Paleček označován pouze jako Paleček nebo bratr Paleček. Oslovení bratr může být běžným křesťanským oslovením bratře nebo může naznačovat, že Paleček vycházel z prostředí Jednoty bratrské. Paleček sám oslovoval všechny lidi Bratře. Dokonce i krále Jiřího oslovoval “Bratře králi”.

Paleček je v artikulech vylíčen jako ten, kdo napravuje špatnosti a křivdy, kterých se lidé dopustili zejména na sociálně slabých lidech. Občas tak Paleček činí pomocí humoru nebo za použití určitého paradoxu. To by mohlo naznačovat jeho šaškovství, protože upozorňování na chyby svého pána nebo jiných lidí pomocí humoru je jedna z činností, která šašky charakterizuje.

Ve většině případů se v artikulech setkáme s pozitivní reakcí na Palečkovo „moralizování”. Pouze v prvním artikulu, který popisuje, jak Paleček hodnotil členy královské rady, se dočteme, že čeští pánové „na Palečka velikou méci mívali.” Tedy, že na něj měli zlost. Ve čtvrtém artikulu, kdy Paleček útočí na kněží, kteří přišli za králem, jeden z nich krále prosí: „Králi, prosím tebe, ať nám ten dobrej muž dá pokoj.“

První artikul

První artikul nám dává nahlédnout do toho, jaký měl Paleček vztah se svým králem Jiřím z Poděbrad. Král měl podle něj Palečka velmi rád a vážil si jeho rad. Mohl se zúčastnit i královské rady, kde údajně hodnotil to, zda její členové jednají pouze ve svůj prospěch nebo ve prospěch celé země. Doslova v prvním artikulu stojí „Každého pána, jakž v radě sedali anebo stáli, pořád zejména sobě napsal a krále naposledy, a kterej pán radil k zemskému dobrému a obecnímu, tehdy od toho pána, kterejž před sebou napsaná měl, přímou línu aneb štrych napsal, a kterej radu k svému vlastnímu oužitku dával a vedl napsal línu aneb štrych

---

175 Budapešťský rukopis, s. 83

nakřivo.“ Tímto způsobem Paleček královy rádce hodnotil a dokonce napomínal samotného krále: „Ej bratře králi! Upřímo, upřímo! Toběť platí vo tvou duši i vo lidi a vo všecku zemi!“

Druhý artikul

Tento artikul obsahuje silný sociální apel. Paleček zjistil, že lidé ve špitálu nemají dostatek kvalitního jídla, ale správci tohoto špitálu naopak mají dostatek kvalitního jídla i vína. Paleček běžel za králem a stěžoval si na to. Neudělal to ale přímo a situaci obrátil. Obyvatele hospice označil za pány a jeho správce za služebníky a šafáře. „Ký to se děje, bratře králi, že ubozí pánové, majíce dosti na svou věc veliké panství, a musejí hladem přimírat, a jejich služebníci a šafáři nazbyt mají.“ Král mu na to řekl: „Kde se tak děje? Toť by nebylo dobře, kdyby služebníci měli více než jejich páni.“ Paleček králi situaci popsal a král zjednal nápravu takže: „Obyvatelé špitálu měli v pátek dvoje ryby, jakož až podnes jest.“

Zajímavé na tomto artikulu je, že Paleček obrací zavedené společenské pořádky. Obyvatele špitálu - chudé a nemocné lidi označuje za pány. Úředníky, kteří měli tento špitál na starost a kteří měli ve skutečnosti vyšší společenské postavení, označuje za služebníky a šafáře. Navíc se k těmto úředníkům chová téměř pohravě: „Šel k ouředníku špitálskému ačkoli vod něho nebyl zván, a jedl s ním...“ a odešel od stolu dříve než hostina skončila, což jistě bylo považováno za neslušné. Toto chování obsahuje element šaškovství, protože se zpochybňováním samozřejmého společenského řádu se u šašků setkáváme. Dále odráží i mravní a biblické poselství Budapešťského rukopisu. I když jsou úředníci špitálu oficiálně „nad“ svými pacienty, měli by jim správně vlastně sloužit, takže obyvatelé špitálu jsou označeni jako jejich páni.

Třetí artikul

Ve třetím artikulu Paleček odkazuje na konkrétní biblický příběh. Artikul vypráví o tom, jak, byl z vraždy neprávem jistý Dubčanský¹⁷⁶. Měšťané ho vedli na popravu, aniž by

176 Jedná se pravděpodobně o skutečnou historickou postavu, drobného moravského šlechtice původně z jihočeského rodu, který zemřel v roce 1543. Kdy se narodil není známo. Původně byl utrakvistou, později založil vlastní náboženskou obec zvanou jednota habrovanská. Po jeho smrti se jednota habrovanská rozpadla. Jestliže Paleček zemřel okolo roku 1470. Dubčanský by se tedy musel dožít okolo devádesáti let, což není vyloučené, ale mohlo se jednat například i o jeho otce. VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Biografický slovník českých zemí (Dot-Dvo)*. Praha: Historický ústav AV ČR, Libri, 2011, s. 398-399.

měl šanci se obhájit. Tento mladý šlechtic bědoval nad svým mladým životem. Paleček šel za králem a volal: “Ó bratře králi! Slyšal jsem tam na tebe žalobu králi nebeskému vod ubohého vězně. A protože sem příběh, ať bych pověděl. Protož, nejsi-li lepší než Pán Kristus a on nejní-li horší než ďábel tehdy máš s právem toho ubohého člověka vyslyšeti, poněvadž Kristus pán ďábla slyšel a dal se mu i voditi.” Paleček zde naráží na novozákonní příběh, ve kterém se Ježíš nechal pokoušet od ďábla poté, co čtyřicet dní hladověl¹⁷⁷. (Mt, 4, 1-11) Král se nechal od Palečka přesvědčit, Dubčanského vyslyšel a nakonec byl spravedlivě omilostněn.

Podle Urbánka hrálo v tomto příběhu roli i to, že Paleček cítil sounáležitost s Dubčanským jako příslušníkem svého stavu, protože oba byli rytířského původu. Snažil se tím také zabránit eskalaci napětí mezi šlechtou a měšťanstvem. Tyto dva stavy totiž tvořily oporu vlády krále Jiřího z Poděbrad¹⁷⁸.

Čtvrtý atrikul

Čtvrtý atrikul má silný antiklerikální (antikatolický) a protipapežský náboj. Můžeme ho rozdělit na dvě části. První část popisuje, jak za Králem Jiřím přišli kanovníci. Paleček si z nich dělal legraci kvůli tomu, jak byli oblečení: ”Naši již kožichy na ruby vobrátili a ještě masopust není.” Jeden z kněží žádal krále, aby je Palečka zbavil a král se pouze “neochotně” Palečka ptal, proč to dělá. Paleček mu odpověděl, že si opravdu myslel, že jsou to masopustní blázni. Jedná se zde zjevně útok na katolické kněze, který nebyl proti mysli ani králi Jiřímu. . Na této situaci vidíme, jak se v českém prostředí šašci stávali předmětem politického boje.

V druhé části tohoto artikulu Paleček polemizuje s králem Jiřím o tom, jak má jeho kancléř titulovat papeže. Král navrhoval, aby ho tituloval, tak jak bylo zvykem. “Svatému a nejsvětějšímu otci.” Paleček, ale králi oponoval: “Bratře králi! Nikoli nečiň takového titule! Musel by potom toho litovati.” a dále argumentoval: “Prosím tebe, bratře králi, kdyby kdy měl do nebe páno Bohu psáti, jakej by titul jeho svaté božské milosti dáti chtěl, poněvadž papeži takový titul psáti poroučíš.” Když se král zeptal, jak by ho tedy měli titulovat, odpověděl: “Tomu pyšně pyšnému a nejbohatšímu biskupu a pánu v Římě má bejti list dán!” S radikálním odporem k papeži se opět sekáme v prostředí Jednoty bratrské. Členové Jednoty dokonce považovali papeže za antikrista¹⁷⁹. Naopak husitští kněží byli v době existence Jednoty bratrské svázáni s katolickou církví, tím, že jejich kněží byli svěceni představiteli

---

177 Mt, 4, 1-11.

katolické církve¹⁸⁰. To by mohlo svědčit o tom, že *Budapeštský rukopis* vznikly skutečně v prostředí Jednoty Bratrské a ne například v husitské církvi.

Pátý artikul

Pátý artikul obsahuje nápravu nespravedlnosti a zastání se níže společensky postavené osoby. Jistá paní Říčanská (označení paní zde pravděpodobně označuje šlechtické postavení) se rozhněvala na rychtáře (*Rukopis* neuvádí z jakého důvodu) a jako trest mu odebrala určitý obnos peněz. Rychtář si Palečkovi stěžoval a prosil ho o pomoc. Paleček šel k této ženě na oběd a pozval k ní i rychtáře. Když rychtář přišel, pozdravil: “Daj Pán Bůh dobrej den, paní, Vaší Milosti, paní milostivá!”, ale Paleček se na něho obořil: “Ó nešlechtný lhář! Jdi z vočí pryč!” Paní Říčanská se tomu divila a Paleček své jednání vysvětlil: “Protože nemluví pravdu. Právě tobě, že si milostivá paní, a ty si jeho tyranka ukrutná. Než kdyby řekl: 'Dej pán Bůh dobrej den paní nemilostivá!' nebyl by lhářem.” Paní Říčanská potom rychtáři jeho peníze vrátila.

Paleček zde opět narušuje zaběhnuté společenské konvence. I kdyby paní Říčanská rychtáři ukřivdila nemohl by jí nazývat “Paní nemilostivá”, protože byl vůči ní v poddanském postavení a navíc byl jejím hostem. I to, že Paleček svou hostitelku takto označil, bylo neobvyklé a jistě na tehdejší čtenáře působilo vtipně.

Šestý artikul

Šestý artikul pojednává o tom, jak Paleček při svých toulkách po Čechách pomáhal vlastní prací chudým lidem a u bohatších, jako byli zemané nebo šafáři, jedl.

Toto chování opět odporovalo zaběhnutým společenským konvencím, protože Paleček byl podle záhlaví *Budapeštského rukopisu* rytířského stavu a pro šlechtu byla manuální práce neobvyklá. Zároveň se jedná o postoj, který byl vlastní Jednoty bratrské, podle které byla manuální práce prospěšná i pro urozené lidi¹⁸¹.

---

178 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 73.

179 ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*, s. 46.

180 Tamtéž, s. 46.

181 ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*, s. 43.

Sedmý artikul

Sedmý artikul nám dává zajímavou informaci o tom, že Paleček dostával od krále jako pravidelný plat patnáct bílých grošů za týden. Průměrný plat řemeslnického tovaryše činil zhruba 3 groše za den¹⁸². Za týden by tedy plat tovaryše činil 21 grošů. Nepočítáme-li neděli, byl jeho týdenní plat 18 grošů. Palečkův plat byl tedy spíše lehce podprůměrný. Je ovšem velmi pravděpodobné, že na dvoře Jiřího z Poděbrad měl Paleček zdarma jídlo a ubytování. Navíc tento údaj není jistý s ohledem na to, že se autor mohl tímto údajem snažit ilustrovat Palečkovu „skromnost“.

Paleček si tyto peníze podle tohoto artikulu nenechával pro sebe a část z nich vždy rozdával chudým lidem. Dále nám tento artikul nabízí následující příběh: Paleček šel přenocovat do jedné krčmy a byl tam zloděj, který chtěl Palečka okrást. Spali spolu v jedné místnosti, Paleček o jeho úmyslu věděl a tak zůstal vzhůru. Když dlouho oba nespali, řekl Paleček zloději: „Milý bratře! Rozumím tomu, že nespíš a myslíš na můj měšček mi uřezati, a já také boje se toho. A protože teď pod' a vem sobě kterou chceš hromádku a spěme volně a dejme sobě pokoj!“

Potom Paleček zloděje napomenul, aby nechal svého “řemesla”, jinak přijde pod šibenici. Paleček zde vyjadřuje postoj vycházející z radikální biblické etiky. Motiv obdarování se v Novém zákoně objevuje v Lukášově evangeliu.¹⁸³ Lk, 6, 29

Osmý artikul

O Palečkův názor stála i královna. Dozvídáme se o tom v osmém artikulu, který obsahuje kromě určitého sociálního apelu vyjadřuje i názor že křesťanské pouti jsou zbytečné. Znovu se zde objevuje názor, že manuální práce je ušlechtilá věc.

Královna potkala Palečka na své pouti ke svatému Prokopu, když zrovna Paleček pomáhal jednomu člověku opravovat stodůlku. Zeptala se ho: „Milý bratře Palečku! Prosím tebe, pověz nám, co za to Pán Bůh dá, že já teď du za vozem pěšky na pout?“ a Paleček jí odpověděl: „Jestliže bude jiným tulákům a zahalečům platiti a ty nezmeškáš-li, i tobě může nětco dáti. Ó, kdyby byla raději doma na řiti poseděla a nějaké příze napradla a potom z ní

---

182 ZAORAL, Roman a Jan HRDINA. Peněžní hotovosti římských poutníků ve světle poutnické knihy ze Sieny. (1382-1446). In: *Numistický sborník* 23. 2008.

183 Lk, 6, 29

plátna nadělali dala a chudejm je rozdala, jistou by odplatu měla.“ Podle Budapešťského rukopisu královna Palečkovu radu poslechla. Tato historka je ovšem velmi nepravděpodobná.

Devátý artikul

Tento artikul je nejkratší, popisuje, jak Paleček býval veselý na Velký pátek a na “Velikou noc” a naopak v období masopustu velice plakal, choval se pobožně a litoval plýtvání a obžerství, které se při těchto svátcích lidí dopouštěli. Palečkovu chování bylo opět neobvyklé, protože zvykem bylo chovat se přesně opačně. Autor Budapešťského rukopisu tím pravděpodobně chtěl upozornit na to, že náboženské zvyky a slavnosti by se neměli zneužívat k hříšnému a požitkářskému chování.

Desátý artikl

Argument založený na Biblické etice použil Paleček také v desátém artikulu. Paleček v něm našel za městem ležet ve špíně francovitého člověka. Francovitostí byla v této době pravděpodobně označována syfilida¹⁸⁴. Jeho stav byl tak špatný, že ho nechtěli přijmout ani ve špitále, aby nenakazil ostatní. Paleček šel do Prahy k mistru Rokycanovi a chtěl po něm, aby se tohoto člověka ujal. Jan Rokycana byl duchovním vůdcem Jednoty bratrské, ale později se s ní názorově rozešel a dokonce před členy Jednoty varoval jako před odštěpenci od církve¹⁸⁵.

Rokycana nechal poslat pro nakaženého člověka nosiče a když ho přinesli, Paleček mu řekl: “Nuže bratře Rokycane! Tu máš ubohého nahého Krista. Prosim tebe, přivodějž jeho a učíš nad ním milosrdenství tak, jak jiné učíš, že což nejmenšímu božimu učiníš, To samému Bohu učiníš!” Rokycana se o tohoto člověka skutečně postaral a zařídil, aby ho přijali ve špitále.

Jedenáctý artikul

Je příkladem humorného artikulu, který ale zároveň obsahuje určitý sociální apel. Královo služebnictvo – “mládenci” dostávalo pouze malé ryby. Palečkovi jich bylo líto a zastal se jich. Sedl si k nim, bral ryby do ruky a ptal se jich, jestli neznají jeho bratra. Všichni dvořané se tomu smáli a král se Palečka zeptal, proč to dělá. Paleček mu odpověděl: “Bratře králi, povímť. Měl jsem bratra rybáře: utopil se, a tak se těchto ryb ptám, vědí-li co vo

184 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 48.

185 ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*, s. 51.

něm.“ Král se ho zeptal: “Což voni tobě praví?” A Paleček řekl: “Tak praví, že sou oni velmi mladé a že o tom nic nevědí, než abych se ptal starejch, které sou na tvé míse.” Na základě toho král poručil dát Palečkovi a “mládencům” větší ryby. V tomto příběhu se Paleček chová jako typický šašek. Chová se jako blázen – mluví s rybami, ale přitom chce krále upozornit na chybu, které se dopustil.

Dvanáctý artiklul

Budapešťský rukopis nám neposkytuje žádné životopisné údaje o Palečkovi. Jejich autor pouze ve posledním dvanáctém artikulu konstatuje, že Paleček zemřel nedlouho před svým králem Jiřím z Poděbrad a že král jeho smrti velmi litoval. Víme tedy, že Paleček zemřel před rokem 1471, kdy zemřel Jiří z Poděbrad. Tato skutečnost je dost pravděpodobná, protože autor rukopisu by si ji i přes svůj ideologický záměr neměl důvod vymýšlet. Budapešťský rukopis končí slovem „amen“, což podtrhuje celkový náboženský a mravně-poučný charakter těchto příběhu o Palečkovi.

6.4.4 Soubor šašků na olomouckém sjezdu

Je pravděpodobné, že Jiří z Poděbrad měl kromě Palečka i další šašky. Svědčí o tom soubor šašků, ke kterému došlo při setkání Jiřího z Poděbrad a jeho politického soupeře Matyáše Korvína. Jiří z Poděbrad s Matyášem Korvínem vedl boj o českou korunu. Celé této události předcházela vážně míněná nabídka Jiřího z Poděbrad, aby celý spor vyřešili sami panovníci rytířským soubojem. Panovníci se ale neshodli na způsobu boje a tak z jejich souboje sešlo¹⁸⁶.

Na olomouckém sjezdu v roce 1469 se oba panovníci sešli ke společnému jednání a dokonce zasedli ke společné hostině¹⁸⁷. Stejně datum přisuzuje této události i Palacký:

---

186 KALOUS, Antonín. *Matyáš Korvín*, s. 326.

187 URBÁNEK, Rudolf. *Jan Paleček*, s. 40.

konkrétně 20. dubna 1469. Bylo to poslední setkání obou panovníků. Podle Palackého přispěl souboj šašků k napětí mezi oběma panovníky a skutečnému jednání pak ani nedošlo^{188 189 190}.

Právě na této hostině došlo k souboji šašků obou panovníků. Šašci se zprvu snažili obveselit své panovníky obvyklým způsobem. Poté vystoupil český šlechtic Isdengo¹⁹¹ s návrhem, aby spolu šašci zápasili a svým zápasem tak rozhodli, „která víra je vznešenější“. Je nepravděpodobné, že by panovníci brali výsledek této bitky vážně a že by měla mít skutečný dopad na jejich spor, vzhledem k tomu, co bylo v sázce. Nicméně oba se soubojem souhlasili a vyzvali své šašky, aby se utkali v rytířském souboji. Český šašek byl podle Bonfiniho postavou mnohem větší než uherský šašek, přesto byl souboj v podstatě nerozhodný. Poté uherský šašek i přes svůj handicap menší postavy „jakoby posílen mocí svatosvaté víry“¹⁹² zvedl svého soupeře do vzduchu a praštil s ním o zem. Jeden z přihlížejících Čechů přistoupil a podával českému šaškovi ruku, aby ho zvedl. Isdengo mu dal facku za to, že nespravedlivě zasahoval do zápasu. Z toho vznikla vřava a už to vypadalo, že dojde k souboji obou shromáždění. Zasáhli ovšem oba panovníci, kteří celou situaci uklidnili. Poté se Jiří z Poděbrad velice rozčílen obořil na Isdenga. Vyčetl mu, že narušil mír a svornost a že mu to nikdy nezapomene, ale že ho kvůli Matyášově přítomnosti nepotrestá. Poté se oba vládci rozešli do svých táborů bez toho, že by se dopravovali k nějaké dohodě¹⁹³.

---

188 PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. díl IV. Praha: L. Mazáč, 1927.

189 Beatrice K. Otto řadí tuto událost do roku 1461, ale vzhledem k tomu, že čeští badatelé mají přirozeně podrobnější vhléd do české problematiky, je toto datum u americké badatelky s velkou pravděpodobností chybné.

190 Válka začala v roce 1468. Jiří z Poděbrad zemřel v roce 1471 a Matyáš poté pokračoval v bojích o českou korunu s polským králem Vladislavem II., který se podle dřívějších dohod mezi českým a polským králem stal Jiříkovým nástupcem. Válka skončila definitivně v roce 1478 (KALOUS, Antonín. *Matyáš Korvín*, s. 127-128).

191 Bonfinius, Antonius, *Rerum Ungaricarum decades*, s. 556-557, dostupné z <http://books.google.hu/books?id=8sc9AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

192 Bonfinius, Antonius, *Rerum Ungaricarum decades*.

Je pravděpodobné, že k tomuto souboji skutečně došlo, Bonfini neměl důvod si podobný příběh vymýšlet. Je ovšem pravděpodobné, že Bonfini zveličil fyzické dispozice českého šaška, aby zdůraznil odhodlání uherského šaška „posílené mocí svatosvaté víry“. Bonfiniho pohled mohl být zkreslený i v tom, že podle něj v podstatě zvítězil uherský šašek. Otázka, kdo zvítězil, ovšem není tak důležitá. Důležitý je fakt, že oba vladaři měli své šašky a že jim dali prostor při tak významné příležitosti, jakou bylo společné jednání obou panovníků. Jedná se o další doklad toho, že šašci bývali používáni jako zbraň v politických sporech. Francouzský autor Canel se domnívá, že humor šašků mohl sehrát svou diplomatickou úlohu, před tím, než do hry vstoupily plnohodnotné diplomatické zbraně, ale i poté mohl významně přispět k průběhu vyjednávání¹⁹⁴.

Otázka je, do jaké míry měl tento souboj skutečný vliv na jednání obou panovníků, potažmo na celý vývoj boje panovníků o českou korunu. Pravděpodobně neměl vliv na vývoj celé politické situace a mezi oběma panovníky by stejně nedošlo ke shodě.

Zpráva neuvádí žádná jména šašků. To, že by českým šaškem byl Paleček ovšem není pravděpodobné vzhledem k jeho v té době již pravděpodobně pokročilému věku, i když o tom, kdy se Paleček narodil bohužel nemáme jistotu.

---

193 Tamtéž.

194 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 63.

7 Závěr: Odpovědi na výzkumné otázky

7.1 Jaký byl sociální původ šašků?

Sociální původ šašků byl velmi rozmanitý, stejně jako byly rozmanité osobnosti a typy šašků. Šašek mohl být nekonformní odpadlík z univerzity, mnich vyloučený z kláštera nebo kejklíř s výjimečnou fyzickou šikovností. Mohl to ale také být prostý řemeslník, který nějak pobavil kolem projíždějícího šlechtice a on si ho poté najal. Šašky se mohli stát i básníci muzikanti nebo vzdělanci¹⁹⁵.

U českých šašků můžeme o sociálním původu spekulovat u šašků Václava a Havla. Těm Karel IV. důvěřoval natolik, že jim svěřil diplomatické posláni a poslal je v roce 1353 oznámit svůj sňatek s Annou Svidnickou do Štrasburku. Je proto pravděpodobné, že ovládali latinu nebo francouzštinu. Šlo tedy o lidi, kterým se dostalo určitého vzdělání. Mohlo tedy jít o absolventy pražské univerzity, nebo se těmto jazykům mohli naučit až u dvora, což je ovšem méně pravděpodobné. To samé můžeme říci o šašcích, které s sebou vzal Karel IV. na návštěvu k avignonskému papeži. Tito šašci zde obveselovali papeže i kardinály. (Jejich jména neznáme, ale mohlo jít opět o šašky Václava a Havla). Museli tedy být dobře znalí latiny, francouzštiny nebo obou těchto jazyků.

Dalším šaškem, v jehož případě můžeme pouze s určitou pravděpodobností tvrdit něco o jeho sociálním původu, je Paleček. Pramen *Budapeštský rukopis Artikulů Bratra Palečka* označuje Palečka jako rytíře. Tento pramen se ovšem snaží postavu Palečka idealizovat. Možnou motivací autora historií k vymyšlení si tohoto faktu by mohla být snaha zdůraznit Palečkovo sociální cítění. Tedy, že ač byl rytířem, trápily ho problémy prostých lidí. Urbánek se domnívá, že Paleček skutečně zemanem byl.

Šaškem, který dosáhl relativního bohatství i dobrého sociálního postavení, byl šašek krále Zikmunda Borra. Byl to španělský šašek, který byl původně šaškem španělského panovníka Martina Aragonského. O jeho sociálním původu ovšem nic nevíme.

---

195 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 2.

Celkově můžeme říci, že šaškovské povolání se nedědilo. Neexistovalo tedy něco jako šaškovské cechy. Královským šaškem se člověk mohl stát na základě svých individuálních schopností.

7.2 Mohli šašci ovlivnit panovníkovo rozhodnutí?

V českém prostředí můžeme nalézt výraznější vliv šaška na svého pána pouze u dvojice šašek Paleček a král Jiří z Poděbrad. Paleček se podle *Budapešťského rukopisu* mohl zúčastnit královské rady, kde bedlivě pozoroval jednání a zapisoval si, jestli její účastníci jednají pouze ve svůj prospěch nebo ve prospěch celé země. I samotného krále prý napomínal, aby jednal v zájmu celého království, protože „Toběť platí vo celou duši i vo lidi a vo všecku zemi!“

Vliv na panovníkova rozhodnutí měl Paleček i v dalších případech. Ve čtvrtém artikulu Paleček rozmlouvá Jiříkovi, aby tituloval papeže „svatému a nejsvětějšímu otci“. Paleček navrhoval, aby ho král tituloval „Tomu pyšně pyšnému a nejbohatšímu biskupu a pánu v Římě má bejti list dán!“. Rukopis neuvádí, jestli se král zařídil podle Palečkovy rady nebo ne. Je to ovšem velmi nepravděpodobné, vzhledem k tomu, že dopis papeži představoval významný politický krok. I když byly vztahy mezi papežem a Jiřím z Poděbrad zejména v pozdější době Jiříkova panování velmi napjaté, byl papež příliš důležitou postavou¹⁹⁶ na to, aby si ho Jiří z Poděbrad dovolil takto pejorativně oslovit. Další příklad vlivu Palečka na krále Jiřího nám podává třetí artikul. Paleček v něm na Jiřího z Poděbrad apeluje, aby se zastal šlechtice Dubčanského, který byl nespravedlivě obviněn z vraždy a byl veden na popravu. Král se Dubčanského skutečně zastal, takže byl nakonec omilostněn.¹⁹⁷

Dalším příkladem, kdy Paleček ovlivnil rozhodnutí Jiřího z Poděbrad, nám dává jedenáctý artikul. Podle něj se Paleček zastal královského služebnictva, které dostávalo pouze malé ryby. Král situaci napravil a nařídil, aby i služebnictvo, dostávalo velké ryby.

Historická věrohodnost Budapešťského rukopisu je ovšem problematická. Viz kapitola hodnocení pramenů a literatury.

---

196 URBÁNEK, Rudolf. *Věk poděbradský IV*, s. 11.

197 Jan Dubčanský ze Zdenína byl skutečnou historickou postavou. Tuto událost ovšem nelze v jiných pramenech dohledat, takže je její věrohodnost problematická.

Poměrně významné postavení měl na dvoře Zikmunda Lucemburského i jeho šašek Borra. O tom, že by nějak ovlivnil konkrétní rozhodnutí svého panovníka, ovšem nemáme doklady.

7.3 Dostával šašek za své služby pravidelný plat?

Tuto informaci máme z českých šašků pouze u Jana Palečka. Ten dostával podle sedmého artikulu Budapešťského rukopisu plat patnáct grošů týdně, což odpovídalo zhruba průměrnému platu řemeslnického tovaryše. Otázka je, zda je tato informace pravdivá, protože autor rukopisu idealizoval Palečkovu postavu a mohl se tak snažit vyzdvihnout Palečkovu skromnost. Zajímavá je také informace o tom, že šašci Karla IV. dostali od papeže Urbana V. u Avignonského dvora 100 zlatých, aby mohli slušně vydat své dcery.

7.4 Jaký měli šašci vztah s panovníkem?

Obecně můžeme říci, že tento vztah byl většinou otevřený a přátelský. Karel IV. věnoval svému šaškovi žertem fiktivní panství. Karel IV. vkládal do svých šašků i značnou důvěru, když jim svěřil diplomatické posláná a v roce 1353 je poslal do Štrasburku oznámit svůj sňatek s Annou Svídnickou.

Můžeme spekulovat i o vztahu Václava IV. s jeho šaškem Žitem i když historická věrohodnost tohoto příběhu u Dubravia je problematická (viz kapitola hodnocení pramenů a literatury). Víme, že Václav IV. nebyl asketa, a proto mu pravděpodobně nebyly kousky šaška-iluzionisty Žita cizí. Dubravius vysloveně tvrdí, že Václava IV. „baví laškovná představení a kouzelnické kejkle“. Je tedy pravděpodobné, že se král rád bavil Žitovým iluzionistickým uměním. Dubravius tvrdí, že „Žito se králi ukazoval tu se svým tu s cizím obličejem a postavou. Pak zas hned v purpurovém hedvábí a najednou ve špinavých hadrech z vlny, chodil po zemi a sám [nakednou] po té samé zemi plul jako po vodě. Podnikali i společné „výjezdy“. „Když se král vezl na voze taženém koňmi, on za ním jel několikrát s vozíkem, k němuž byli přivázáni kohouti.“¹⁹⁸ Na základě tohoto příběhu můžeme spekulovat o tom, že spolu měli Václav IV. a Žito blízký vztah, ve kterém hrál významnou roli humor.

---

198 Dubravius, Jan. *Historia regni Bohemiae*. s. 121.

Dostatek informací o vztahu Jiřího z Poděbrad a jeho šaška Palečka nám nabízí tzv. *Budapešťský rukopis Artikulů Bratra Palečka*. Historická věrohodnost tohoto pramene je ovšem opět problematická (viz kapitola hodnocení pramenů a literatury). Podle rukopisu měl Paleček s Jiřím z Poděbrad velmi blízký přátelský vztah. Rukopis vysloveně tvrdí, že: „A když jeho (Palečka) král Jiří kdy neviděl, tehdy velmi po něm teskliv býval“ a když Paleček zemřel: „Jiří velmi teskliv byl“ a zemřel nedlouho po Palečkovi. Paleček se dokonce mohl zúčastnit královské rady. Palečkovi se také často podařilo ovlivnit panovníkův úsudek a rozhodnutí viz otázka „Mohli šašci ovlivnit panovníkovo rozhodnutí?“

7.5 Zapojovali se šašci nějak do politických sporů?

Můžeme říci, že šašci se v Čechách v době náboženských válek a sporů stávají nástrojem politického boje. Setkáme se s tím již v době panování Václava IV., kdy se královský šašek zúčastnil „demonstrace“ proti odpustkům. To, jestli šlo o šaška Žita nebo ne, ovšem není jisté.¹⁹⁹

Další zmínka o zapojení šaška do politicky-náboženského boje v Čechách pochází z roku 1437. Šašek rožmberského pána Oldřicha šel údajně od jednoho husitského kněze k druhému, klepal jim na hlavy a ptal se jich: „Vy popové, kde jsou vaše pleše. Prohráli jste je nebo propili?“ druhý den údajně přišli kněží a měli udělané pleše a ostříhané vousy. Na to reagovali posměšně katoličtí páni: „Hle tu se stal blázen Vaším opravcem i trestatelem“. Šašek katolických pánů v tomto případě útočí na katolické kněze.

Svým způsobem se do politicko-náboženských sporů zapojoval i Paleček, i když historická věrohodnost tzv. *Budapešťského rukopisu*, který nás o tom informuje je nejistá.²⁰⁰

Paleček se zastal šlechtice Dubčanského, který byl nespravedlivě obviněn z vraždy a veden měšťany na popravu.²⁰¹

---

199 Viz. kap. 6.2.1.

200 Viz. kap. 2.1.7.

201 Dubčanský byl skutečná historická postava, ale o tomto příběhu se jinde než v Budapešťském rukopise nedočteme. Jeho historická věrohodnost je tedy nejistá.

Zapojil se i do nábožensko-politických sporů své doby. Když za králem Jiřím přišli kanovníci, dělal si z nich Paleček legraci, že vypadají jako masopustní blázni. Když se jich král zastal, Paleček tvrdil, že si skutečně myslel, že jsou to masopustní blázni.

Dále Paleček radil králi Jiřímu, jak má titulovat papeže. Král ho chtěl titulovat, tak jak bylo zvykem, „svatému a nejsvětějšímu otci“, ale Paleček navrhoval, aby ho tituloval. „pyšně pyšný a nejbohatší biskup a pán v Římě“. I kdyby šašek Paleček skutečně navrhoval, aby takto král Jiří papeže oslovil, nemohl by ho Jiří poslechnout, protože i když byl jeho vztah s papežem velmi problematický, byl papež příliš důležitá postava mezinárodní politiky.²⁰²

7.6 Jak se k šaškům a jokulátorům stavěla církev a další instituce?

Vztah veřejných institucí k jokulátorům nebyl jednoznačný. Pokud nerušili svými výstřednostmi veřejný pořádek nebo nenapadali svými parodickými vystoupeními církevní nebo světské autority, byli trpěni. Pražská městská obec dokonce pro pobavení lidu jokulátory zaměstnávala. Církev jako instituce se ovšem k jokulátorům stavěla spíše odmítavě. Homiliář pražského biskupa z počátku 12. století se vyslovuje o jokulátorech s pohrdáním a odmítá jejich “oplzlé” hry i písně. Z kontextu homiliáře vyplývá, že i někteří duchovní s jokulátory sympatizovali a dokonce se zúčastnili jejich her. Další zajímavý doklad o vztahu církve k jokulátorům pochází z roku 1349, kdy olomoucký biskup zakázal svým poddaným jokulátory obdarovávat i se s nimi stýkat. V Čechách arcibiskup Jan Očko z Vlašimě nepovolil roku 1366 žertěřům a kejklířům kvůli jejich špatné pověsti chodit se svými pohoršlivými produkcemi ke slavnostem Božího těla²⁰³.

7.7 Koho považovat za šaška a koho už ne?

Šašky odlišovalo od ostatních středověkých umělců a bavičů zejména to, že vystupovali zpravidla jako jednotlivci a měli blízký vztah s králem, vládcem nebo jinou

---

202 URBÁNEK, Rudolf. *Věk poděbradský IV*, s. 11.

203 FRIEDL, Antonín. *O žertěřích a kejklířích*, s. 190.

vysoce politicky nebo společensky postavenou osobností. Lišili se také tím, že měli určitá privilegia. Mohli svobodně mluvit v přítomnosti svého pána a měli k němu volný přístup²⁰⁴.

Za šaška můžeme také považovat toho, kdo tak byl přímo označen. S pojmem šašek se setkáme již na dvoře Václava II., kdy se šašci vyskytovali při dvou slavnostních příležitostech.

S pojmem šašek se poté setkáme na dvoře Karla IV. a to v několika případech.²⁰⁵

U Žita se přímo s označením šašek neseťkáme. Dubravius ho pouze označuje jako „velkého podvodníka“. Tradičně se ovšem vžilo vnímání Žita jako šaška. I jeho činnost na dvoře Václava IV. svědčí o jeho šaškovství, i když spolehlivost jediného pramene *Historia regni Bohemiae*, který nás o tom informuje, je problematická.²⁰⁶

Šaškem, u kterého jsme si jisti jeho šaškovstvím byl šašek Zikmunda Lucemburského Borra. Je tak označován i v soudobých pramenech.

Paradoxně si nejsme jisti šaškovstvím u našeho nejznámějšího šaška Bratra Palečka. V záhlaví tzv. *Budapeštském rukopisu* je označen jako „řádu a života rytířského“. V několika artikulech tohoto rukopisu se ovšem chová jako typický šašek například tím, že mluví s rybami nebo obecně porušuje zaběhnuté společenské konvence. Jeho postavení na dvoře Jiřího z Poděbrad také bylo výjimečné, můžeme ho označit jako králova přítele, což by také svědčilo o jeho šaškovství.

---

204 OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere*, s. 12.

205 Viz. Kap. 6.2.

206 Viz. Kap. 2.1.4.

Použité prameny

Urbánek, Rudolf (ed.), Budapešťský rukopis Artikulů Bratra Palečka In Urbánek, Rudolf, Jan Paleček, šašek krále Jiřího, a jeho předchůdci v českých zemích In Příspěvky k dějinám starší české literatury, Nakladatelství československé akademie věd, Praha 1958

BIDLO, Jaroslav. (ed.) Spis o dobrých a zlých kněžích, In Prameny dějin moravských, vydává historická komise při matici moravské 3., Akty jednoty bratrské I. , Brno 1915. s. 118- 119

DUBRAVIUS, Jan, Historia regni Bohemiae, s. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=xenDAAAACAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.

BONFINIUS, Antonius, Rerum Ungaricarum decades, s. 556-557, dostupné z <http://books.google.hu/books?id=8sc9AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

Bible, Písmo svaté starého a nového zákona, ekumenický překlad, Ekumenická rada církví v Československu, Praha 1985

Emler (ed.), Tzv. kronika univerzity pražské, FRB V, dostupné z: <http://147.231.53.91/src/?s=v&cat=11&bookid=178&page=611>

Ferdinand T. (ed.). Imperator facit quendam fatuum comitem In Summa cancelariae, 1895.

Fiala, Zdeněk (ed). Zbraslavská kronika. Praha: Svoboda, 1976.

Bonfinius, Antonius, Rerum Ungaricarum decades, s. 556-557, dostupné z <http://books.google.hu/books?id=8sc9AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

Hermenegild, JIREČEK (ed.) M. Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery,
Praha 1874. dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=22628>

Seznam použité literatury

- BĚLIČ, Jaromír, Adolf KAMIŠ a Karel KUČERA. *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.
- ČERNÝ, Jaromír. Středověká hudba. In: *Kultura středověku*, s. 213.
- ČORNEJ, Petr. Tzv. Kronika university pražské a její místo v husitské historiografii. In: *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis XXIII/1*. Praha, s. 7-25.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana a Jan ZELENKA. *Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011.
- FRIEDL, Antonín. O žertěřích a kejklířích. In: *Knihy o Praze*. Praha: Orbis, 1960, s. 184-193.
- GOLL, Jaroslav. *Chelčický a jednota v XV. století*. , Praha: Klementinum, 1916, s
- HEERS, Jacques. *Svátky bláznů a karnevaly*. Praha: Argo, 2006. Edice: Každodenní život 32.
- HERBEN, Jan. Klenovský – Paleček. In: *Sborník historický I*. 1883, s. 43-51.
- HLAVÁČEK, Ivan. Politická kultura a kulturní politika na středověkých dvorech. In:
Dvory a rezidence ve středověku III. Praha: Historický ústav AV ČR, 2009.
- HROCH, Miroslav a kolektiv. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.
- HÝSEK, Ondřej. *Vybrané kroniky tzv. zobecněného humanismu a jejich autoři v kontextu doby*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita.

KALOUS, Antonín. *Matyáš Korvín (1443-1490): uherský a český král*. České Budějovice: Veduta, 2009. Edice Koruna.

KALOUSEK, Josef. Karel IV., otec vlasti: Ku pětistoleté památce jeho úmrtí. Praha: 1878.

KAVKA, František. *Život na dvoře Karla IV.* Praha: Apeiron. 1993.

KOLÁČEK, Luboš Y. *Šašci a blázni králů: tajnosti moudrosti i kratochvíle*. Třebíč: Akcent, 2007.

KUTNAR, František a Jaroslav MAREK. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha: Lidové noviny, 1997.

LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005

OTTO, Beatrice K. *Fools Are Everywhere: The Court Jester around the World*. Chicago:

The University of Chicago Press, 2001.

PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. díl IV. Praha: L. Mazáč, 1927.

PETRÁŇ, Josef. *Dějiny hmotné kultury, I. 1: Vymezení kulturních dějin, kultura každodenního života od pravěku do 15. století*. Praha, státní pedagogické nakladatelství. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

PRAŽÁK, Emil. *Stati o české středověké literatuře*. Praha: Euroslavica, 1996.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2001.

ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957.

SOUTHWORTH, John. *Fools and jesters at the english court*. Sutton Publishing Limited, 2003, s. 7

SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV.* Praha: Svoboda, 1986.

STORCHOVÁ, Lucie: Dubraviovy *Historiae Regni Bohemiae libri XXXIII* jako historické dílo. In: *Historie 2000. Celostátní studentská vědecká konference.* České Budějovice, 2001, s. 9-33.

ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce I.* Praha: Univerzita Karlova, 1993.

URBÁNEK, Rudolf. Jan Paleček, šašek krále Jiřího, a jeho předchůdci v českých zemích. In: *Příspěvky k dějinám starší české literatury.* Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1958.

URBÁNEK, Rudolf. *Věk poděbradský IV, Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad: léta 1460 – 1464.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Historie utěšené a kratochvilné člověku všelikého věku i stavu k čtení velmi užitečné. Výbor z české krásné prózy XVI. a XVII. století.* Praha: Svoboda, 1950.

VERDON, Jean. *Volný čas ve středověku,* Praha: Vyšehrad, 2003.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Biografický slovník českých zemí (Dot-Dvo),* Historický ústav AV ČR, Libri, 2011, s. 398-399

WELSFORD, Enid. *The Fool, His Social and literary history.* London: Faber and Faber, 1935.

ZÍBRT, Čeněk. *Květy 1893, II. ,*

ZAORAL, Roman a Jan HRDINA. Peněžní hotovosti římských poutníků ve světle poutnické knihy ze Sieny. In: *Numistický sborník 23.* 2008.